

לקט פניני הרב

על

פרשיות השבוע

ספר בראשית – פרשת וירא

מאת

הרב יוסף דוב הלוי

סולובייצ'יק זצ"ל

נאסף ע"י מנחם יהודה נוסבאום

מ--:

מסורה – מאסף תורני - איחוד הקהילות החרדיות באמריקה

בית יצחק – קובץ תורני – ישיבת רבנו יצחק אלחנן

YU Torah

ספרי הרב צבי שכטר שליט"א:

נפש הרב

מפניני הרב

דברי הרב

ומעוד מקורות כפי שצוין בראש כל קטע שנלקט

ירושלים תובב"א

תש"פ

(א) בראשית פרשת וירא פרק יז
(א) וַיֵּרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאֵלֶינִי מִמְרָא וְהוּא יָשָׁב פֶּתַח הָאֵהָל כְּחֹם הַיּוֹם:

מתוך: נפש הרב – עמ' רעה-רעז

יש להוסיף על זה עוד ולומר, שלא רק שאברהם אבינו נר בקירוב מקום והיה צדיק וישר וכו', אלא שהשפיע אף על המון בניי אחרים: לנהוג כן בחייהם, וכדברי הרמב"ם (פ"א מהלי ע"ז הי"ג) עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות, והם אנשי בית אברהם... והודיעו ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומוהיר, ויצחק הודיע ליעקב... וישב מלמד... ויעקב אבינו למד בניו כולם וכו'. ונראה שאף הצלחת אברהם בחינוך בנו וצאצאיו היה ג"כ חלק מהקטגוריה נד אנשי סדום, שלא רק אדם יחידי בודד יכול לגדל במדינה זו ולהצליח מאוד בחיים עפ"י דרכי הצדק והיושר, אלא יכול אף למסור את דרכו זו לבנו ולא לפנים אחרים, ולפיכך היה צריך המלאך גבריאל, שנשלח ממדת הדין כדי להפוך את סדום ועמורה, לבא תחילה ולבקר אצל אברהם ולראות את כל זה. ועפ"י יש להבין את המשך הפסוקים שבפרשה, שבפ"ח פט"ז כתוב – ויקומו משם האנשים וישקיפו על פני סדום וגו'. וענין זה עצמו הוכפל עוד הפעם להלן [בפסוק כ"ב] – ויפנו משם האנשים וילכו סדומה וגו'. וצריך ביאר כפילות הענין. וכן צריך להבין פסוק י"ט – כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ללכת בדרך ד' וכו', דמשמע כאילו יש כאן איזה קשר בין מסירת אברהם את האמונה שלו לבניו אחריו ובין הפיכת סדום ועמורה. ונראה דכן הוא באמת, וכ"ה משמעות הפסוקים, שלא היה יכול המלאך גבריאל להחליט להעניש את סדום עד שראה תחילה אברהם משפיע על כל המון בני ביתו, ואי"כ, שמסירת אברהם את האמונה לכל בני ביתו היא היתה ג"כ חלק מהקטרוג על אנשי סדום, כנ"ל, ולזה הוכפל הפסוק פעמיים, שרק נגמרה ונשלמה הקטגוריה לאחר שהתברר אצל גבריאל גודל הצלחתו של אברהם בחנוך בניו ובי"ב. ומה"ט מוכן נמי מ"ט נשלחו שני המלאכים האלו ביחד, מיכאל – ממדת הרחמים לבשר על דבר לידת יצחק, וגבריאל – ממדת הדין להפוך את סדום, ומה ענין זל"ז. אך לפי האמור נחא, דבאמת תלויים ובי"ז, שבראות גבריאל האלפים והרבבות שחונכו בביתו של אברהם, הבין היטב שאף את בנו אשר נתבשר לו שיוולד לו ג"כ יחנך ככה, וצמצא שאף בשורת לידת יצחק כיללה בתוכה קטרוג במקצת נגד אנשי סדום.

פרשת וירא: (יח,א) וירא אליו ד' באלוני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום. ופרש"י, ישב כתיב, ביקש לעמוד, אייל הקביה שב האני אעמוד, ואתה סימן לבניך, שעתיד אני להתיצב בעדת הדוינים והם יושבים, שנאמר אלקים נצב בעדת קל. וצריך ביאר כונת המדרש בזה. שאברהם אבינו היה אז, באותו מעמד, בבחינת דיין, ובעיני דיינים בשיבה, על איזה ענין היה אברהם אבינו דן באותה שעה. ונראה לבאר עפ"י הגמ' יומא (לה:.) ת"ר עני ועשיר ורשע באין לדון, לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה, אם אומר עני הייתי, וטרוד במזונותי, אומרים לו כלום עני היית יותר מהלל, אמרו עליו על הלל הוצק וכו'. עשיר אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה, אם אומר עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי, אומרים לו כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר, אמרו עליו על ר"א בן חרסום וכו'. רשע אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה, אם אמר טאה הייתי וטרוד ביצרי, אומרים לו כלום טאה היית מיוסף וכו'. נמצא הלל מחייב את העניים, ר"א בן חרסום מחייב את העשירים, יוסף מחייב את הרשעים. דהנה בודאי ידוע שאין הקביה בא בטרוניא עם ברויותיו, ואילו היה באמת מן הנמנע לקיים את התורה באיזה מצבים, הרי בודאי היית אומרים דאונס רחמנא פטריה, ולא היה העובר נענש בכה"ג. אך אם למרות גודל עונו – היה ביכלתו של הלל לקיים את התורה, ולמרות גודל עשרו – היה ר"א בן חרסום יכול לקיים את התורה, הרי"ז מורה שהיה אפשר אף לשאר העניים ולשאר העשירים לעשות כן, ואין טענתם טענת אונס טענה אמיתית.

והנה אחד מגי המלאכים היתה שליחותו להפוך את סדום. ואם יטענו אנשי סדום ויאמרו, שא"כ היה להם לנהוג בחיים של צדק ויושר מפני מצבם הפרטי ומקום מושבם, ע"ז יוכל הקביה להראות להם את הצדיק אברהם אבינו, שגר בקירוב מקום ממש, והיה ביתו פתוח להכנסת אורחים, ותמיד נתן עפ"י צדקה ומשפט ויושר, באופן שאפשר לנו לומר, שאברהם אבינו היה מחייב לאנשי סדום, דוגמת מה שאמרו שהלל מחייב עניים. ואף שאברהם אבינו לא היה משמש כאן בתורת דיין, ולא היה חבר בשום ב"ד, מכל מקום, מאחר שאברהם היה כאן מחייב לאנשי סדום, אייל הקביה אתה סימן לבניך, וכאילו היה הוא הדין במשפט הזה של אנשי סדום.

(ב) בראשית פרשת וירא פרק יח
(א) וַיֵּרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאַלְנֵי מְמֹרָא וְהוּא יוֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל פְּחֹם הַיּוֹם:

מתוך: אדם וביתו – עמ' קיג-קיד

אברהם יושב "פתח האהל" (בראשית יח, א). שמו נודע לכול והוא מוכר לרבים; הוא המנהיג, האב, המורה; שפתיו נוטפות מור; הוא מקרין מאורו על כל נפש; הוא מקסים כל עובר אורח. כמעט ואין איש היודע על קיומה של שרה, הצנועה, הענווה, הנרתעת מרשות הרבים. אי שם באוהל נמצאת מי שייתכן ובזכותה השיג אברהם את הישגיו ואת תהילתו, מי שעולה עליו, מי שמנהיגה את המנהיג ומדריכה את המדריך ומורה את דרכו של המורה, מי שמלהיבה את איש החזון ומפרשת את חלומותיו.

שרה, האישה התנ"כית, היא ענווה, צנועה, מבטלת את עצמה. היא עולה על הבמה כאשר היא מוזמנת לעשות כן, ממלאת את תפקידה באהבה ובמסירות בפינה אפלולית שבירכתי הבימה, ולאחר מכן יוצאת חרש דרך דלת צדדית, כשאין היא מלווה במחיאיות כפיים ובתגובתם הנלהבת של הצופים, אשר כמעט ולא חשו בה. היא שבה אל אוהלה, אל האנונימיות ואל הסתר הבדידות. רק אנשים רגישים במיוחד יודעים את האמת. רק שלושה עוברי דרכים שואלים על אודותיה. נוסעים אלה לא היו בני אדם רגילים הרואים רק לעיניים. הם היו מלאכי א-להים. מבטם חדר וקלט את דמותה של המנהיגה האמיתית, המורה, הנביאה, אשר לזכותה יש לזקוף את הכול. בשוויון נפש לכאורה הם מפטירים: "איה שרה אשתך" (בראשית יח, ט). במילים אחרות: יודעים אנו כי בלעדיה לא תוכל למלא את התפקיד שהועיד לך הא-להים. איה היא? מדוע אין בני האדם יודעים את האמת? מדוע היא משתרכת אחריו? מדוע אין היא צועדת לפניך? אחרי הכול, בלעדיה אי-אפשר יהיה להגשים את הברית. אברהם עונה קצרות: "הנה באהל" (שם, שם). אכן, היא אפופת מסתורין.

מעניין שתפקידו ההיסטורי של אברהם תם עם מותה של שרה, אף שהוא חי לאחר מכן עוד שלושים ושמונה שנים, אברהם יורד מן הבימה.

ג) בראשית פרשת וירא פרק יח

(א) וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל ביום:
(ח) ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם
והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו:

מתוך: דברי הרב – עמ' רנ-רנא

וירא: והוא ישב פתח האהל כחום היום (י"ח, א'). והביא רש"י מהמדרש, ישב כתיב (חסר וא"ו), ביקש לעמוד, א"ל הקב"ה שב ואני אעמוד ואתה סימן לבניך שעתיד אני להתיצב בעדת הדיינין והן יושבין שנאמר אלקים נצב בעדת קל. (עי' משי"כ בזה בספר נפש הרב). ועוד י"ל בכונת המדרש דלפי מנהגו של עולם כשמישהו מתארח אצל אחרים, אפילו אם בעל הבית הוא אדם מכובד מאוד, האורח יושב ובעל הבית עומד עליו ומשמשו, ומגיש לו כיבוד, וכדכתיב כאן (י"ח, ח') והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו. ולכן כשהרגיש אברהם שהשכינה באה לבקר אצלו, התחיל לקום בכדי לשמש את ד', כמנהג העולם, שהרי הקב"ה הוא האורח ואברהם (בביתו) הוא בעל הבית. ואמר לו הקב"ה שאין זה נכון, שהכל כאורחים אצלו, והוא יתברך תמיד בבחינת בעל הבית, אפילו בתוך חדרי חדרי שבתוך ביתו של מי שיהיה.

והמשיך ואמר שאתה סימן לבניך, כלומר, שרז"ל דקדקו והחמירו מאוד על הדיינים, ואמרו שלעולם יראה הדיין את עצמו כאילו גהנם פתוחה לו מתחתיו (סנהדרין ז.ו.), וכיוצא בזה, דבאמת אין לשום אדם רשות לדון ולהעניש לשני, שהרי כולנו חוטאים, והתקוששו וקושו כתיב, קשט עצמך ואח"כ קשט אחרים (שם י"ח.), טול קורה מבין עיניך וכי (ב"ב טו.ו.), אכן צורך הכרחי הוא שיהיו עונשים, דאחרת יהיה כל העולם הפקר, ואלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו. וכן אמרו רז"ל (בפ"ק דאבות), שעל ג' דברים העולם קיים, על האמת ועל הדין וכי. אלא שהדיינים צריכים להבין ולהרגיש שאין לחם רשות לפסוק ולהעניש בתורת עצמם, אלא בתור שלוחיו של הקב"ה, וזהו ענין הסמיכה,

רשות לדון, [ובזה"ז – שליחותיהו קא עבדינן], ובלי אותה הרשות אסור לו לדון ולהעניש אחרים. וזהו דקאמר ליה הקב"ה לאברהם, שאתה סימן לבניך, שהדיינים אינם הבעה"ב על דבר המשפט, לדון בתורת עצמם, אלא הקב"ה הוא הבעה"ב האמיתי, ולפיכך הוא יתברך תמיד בעמידה, כמנהג בעל הבית, והדיינים צריכים שיהיו בישיבה, וכמנהג האורחים.

ועיין ריש פרשת יתרו (י"ח, י"ב), ויקח יתרו חתן משה עולה וזבחים לאלקים, ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עם חתן משה לפני האלקים, והביא שמה רש"י מהמדרש, ומשה היכן היה ... אלא שהיה עומד ומשמש עליהם. ועיין גמ' סוף ברכות (סג.ו.), ויאמר שאול אל הקני ... ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל, ופירש רש"י, שהאכילם, שנאמר ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם וגו'. וצריך להבין גדר החסד בזה, הלא לא עניינים היו, והרבה מהאורחים שהזמין לאכול עמו היו גבירים אדירים, ומדוע נחשב זה כחסד. ונראה לפרש שמאחר שיתרו שילם בעד הסעודה, היה הוא בעל הבית, ומשה ואהרן וכל זקני ישראל היו האורחים, והיה צ"ל יתרו עומד ומשמש עליהם, ומשה וכל זקני ישראל היו צריכים להיות בישיבה, וכנ"ל, אלא שהכיר יתרו בחשיבותו של משה רבינו, והחשיבו למשה כאילו הוא היה בעה"ב [ועמד עליהם ושימש], ויתרו הוא האורח אצלו. ומשה ייצג בזה את הקב"ה, שהוא יתברך תמיד הבעה"ב האמיתי, וכאמור. וזוהי כונת הגמ' ברכות שמה, פתח ר' נחמיה בכבוד אכסניא, כלומר בכבוד הבעה"ב שתרמו מממונם למען בנין התורה (בתקופת כרם ביבנה), או אף לאלו הבעה"ב שחלקו כבוד לאלו התנאים שעסקו אז בבנין התורה, וככה דרש, ומה יתרו שלא כבוד למשה (כנ"ל) אלא לכבוד עצמו, כך, המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו, על אחת כמה וכמה.

בראש רשימת מידותיו המוסריות של אברהם עמדה הכנסת האורחים. אירוח בסבר פנים יפות של זרים, או כאלה שזה מקרוב באו, היה לדידו המידה הראשונה במעלה. תכונה זו מודגשת חוזר והדגש כמאפיינת את דמותו. היא באה לידי ביטוי דרמטי כאשר שלושת המלאכים באו לבקר לאחר שנימול, בשעה שהוא "ישב פתח האהל כחם היום" (בראשית יח, א). הגמרא מספרת לנו כי באותו יום "הוציא הקדוש ברוך הוא חמה מנרתיקה כדי שלא יטריח אותו צדיק באורחים" (בבא מציעא פו ע"ב), אך כאשר ראה כי אברהם נעצב משום ששום נוסע לא עבר ליד אוהלו, שלח אליו שלושה מלאכים בדמות אנשים. אברהם חש עצב כשלא יכול היה להכניס עוברי אורח אל צל קורתו.

אף שהקב"ה בא לבקר אותו, התנצל אברהם בפניו כאשר ראה את שלושת ההולכים וביקש מריבונו של עולם להמתין לו בעודו מתפנה לאורחיו. "גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה" (שבת קכו ע"א). הכנסת אורחים איננה רק מידה טובה, היא המידה הגדולה והנעלה בה"א הידיעה.

לוט נפרד מאברהם; הוא בגר בו והתיישב בסדום. אך לוט המשיך בהכנסת אורחים גם כאשר זנח את המנהגים האחרים שנהגו בבית אברהם. הוא השליך בכזו הרבה מעקרונותיו וממנהגיו של אברהם, אך לא יכול היה שלא להכניס אורחים. ישיבתו בסדום, משחיתה ככל שהייתה, לא יכולה הייתה לעקור ממנו את מידת הכנסת האורחים. כמעט באורח מכני אמר: "הנה נא אדני סורו נא אל בית עבדכם ולינו ורחצו רגליכם והשכמתם והלכתם לדרככם" (בראשית יט, ב). זהו אוצר המילים של אברהם! גינוניו של אברהם! התמדתו של אברהם! את אלה לא יכול היה לוט לשכוח. תחילה סירבו האורחים, כיוון שרצו לבחון אותו. האם נותר בו עדיין ניצוץ מן האש הקדושה שהצית אברהם? לוט עמד בכחינה. "ויפצר בם מאד" (שם, ג).

ד) בראשית פרשת וירא פרק יח

(א) וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום:

בראשית פרשת וירא פרק יט

(ב) ויאמר הנה נא אדני סורו נא אל בית עבדכם ולינו ורחצו

רגליכם והשכמתם והלכתם לדרככם ויאמרו לא פי ברחוב נליו:

(ג) ויפצר בם מאד ויסרו אליו ויבאו אל ביתו ויעש להם משתה

ומצות אפה ויאכלו:

מתור: עמודו של עולם – עמ' כט-ל

ה) בראשית פרשת וירא פרק יח

- (א) וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום:
- (ב) וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה:
- (ג) ויאמר אד-ני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר מעל עבדך:
- (ד) יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ:

מתוך: עמודו של עולם – עמ' קסד-קסה

קבלת אורחים

בשתי דרכים ניתן להבין את הפסוק "וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום" (בראשית יח, א). אחדים, כגון הרשב"ם, רואים פסוק זה כקביעה כללית המפורטת ומוסברת בפסוק שלאחר מכן: "וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה". ההתגלות האלהית ("וירא אליו ה'") הייתה בדמות שלושה מלאכים שכאו לבקר את אברהם.

לפי דעה אחרת, היא דעתם של חז"ל, הופיע אלהים כידיד בלא שנשא בפיו מסר כלשהו. בפסוק א' התגלה ה' אל אברהם, אשר זכה כך לפגוש בריבונו של עולם. בפסוק ב' מתואר דבר אחר: אברהם הוסיף וראה שלושה אנשים העומדים בקרבתו, רץ לפגוש בהם והשתחוה לפניהם על הארץ. חז"ל מרגישים נקודה זו, משום שמשתמעת ממנה מסקנה מוסרית חשובה. אברהם חש בנוכחותו של האלהים ולפתע שם לבו לשלושה עובדי אורח שלא הכירים; הם לא היו מיודעיו או ידידיו, מה אמור היה אברהם לעשות?

כפי שחז"ל מתארים זאת, היה זה אחד מן הניסיונות שצריך היה אברהם לעבור כדי להוכיח כי הוא ראוי להיות אביה של האומה. האם צריך הוא לוטר לקב"ה להמתין או שמא להפך, לא להפנות את תשומת לבו אל עובדי האורח ולהתפנות לאלהיו בלבד? כיצד יפעל? הנה הוא מצוי במפגש עם האלהים – החוויה הנעלה ביותר אשר יכול בן אנוש אי פעם לחלום עליה, המעמד הנשגב ביותר של אושר. מה עוד יכול בן אדם לבקש אם לא את קרבתו של האל הנצחי? אך כאשר ראה אברהם את שלושת הנוסעים, הוא רץ לפגוש בהם, השתחוה לפניהם ואמר: "אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר מעל עבדך" (בראשית יח, ג). לפי דעה אחת כנגמרא תיבת "אדני" המופנית אל עובדי האורח היא לשון

חז"ל, ומשמעה: רבותי, אך לפי דעה אחרת "אף זה קדש" (שבועות לה ע"ב). על פי דעה אחרונה זו רץ אברהם לקראת שלושת האנשים, אך לפני שעשה כן פנה אל ה' ואמר: "אלהי, אנא המתן לי. באת לבקרני. אני נהנה מביקורך. אני שבע רצון. אתה רצוי כאן עד מאוד. אך כעת אני עסוק, אין זמני בידך. עלי לטפל בעובדי האורח". ולאחר מכן סב לאחוריו ופנה אל השלושה: "יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם" (בראשית שם, פסוק ד).

לפיכך מלמדים אותנו חז"ל כי "גדולה הכנסת אורחין מהקבלת פני שכינה" (שבת קכז ע"א). אירוח עובדי אורח בודדים ביום לווהט, השקאתם במים והאכלתם כמזון, הם רבי ערך יותר מאשר שהייה בחברתו ובנוכחותו של ריבונו של עולם. כאשר נפרדו האורחים מאברהם לשלום "וילכו סדמה" – לאחר כמה שעות, מי יודע כמה? – "ואברהם עודנו עמד לפני ה'" (בראשית יח, כב). ה' המתין לו ואברהם נמצא עדיין בנוכחותו.

מדוע כה מודגש כאן עניין הכנסת האורחים? יש דרכים רבות של עשיית חסד. אכזריותה של סדום מתוארת כמגוחכים של גילויי אכזריות כלפי אורחים וזרים; בניגוד לכך, טוב לבו של אברהם מתבטא בעיקר בהכנסת אורחים. זכרו נא כי הכנסת אורחים היא לעיתים קרובות למען אדם עני ואביון. האדם העשיר איננו זקוק לכך; הוא יכול למצוא פונדק או מקום אחר לשהות בו. עם זאת, הכנסת אורחים שונה שינוי מכריע מן הצדקה, או מכל סיוע חומרי לאחרים. כאשר אדם נותן צדקה, הוא מבטא בכך אהדה לוולת, אך לא את התפיסה בדבר ערכם השווה של כל בני האדם, תפיסה הקובעת כי כל היהודים הם בני מלכים, ללא כל קשר להבדלים שביניהם בעושר או בידע. הכנסת האורחים מפגינה שוויון מוחלט בין כל בני האדם, העובדה שלכל יצור נודע מעמד מכובד משלו, וחשיבותו כמזה כחשיבותו של כל אדם אחר. קל יותר להעניק לאדם כסף ולשלח אותו לדרכו מאשר להזמין אותו לשהות עמך תחת גגך שלך. כאשר אני מזמין אותו אל ביתי, פירושו של דבר שאני מתייחס אליו בכבוד, כאל מי שערכו שווה לערכי, ויהיה מעמדו בחיים אשר יהיה. הכנסת אורחים היא סמל ליחסינו האישיים, ועל כן מציירת לנו התורה את אברהם כאור זה.

ז) **בראשית פרשת וירא פרק יח**
ג) וַיֹּאמֶר אֵל-נִי אִם נָא מִצְאָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֵל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֵבְרָךְ:

מתוך: מפניני הרב – עמ' שמה-שמט

פרשת וירא: אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך. והבינו בזה רו"ל (שבת קכו.) שגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה. שמצות הכנסת אורחים, [כחלק ממסגרת כל המצוות שבין אדם לחברו], מיוסדת היא על היסוד של כבוד הבריות. ונראה שכאן רצה הקב"ה לנסות את אברהם אבינו לראות אם יפסיק באמצע להראות כבוד הבריות או לא. [דאחרת אי אפשר להבין מ"ט נראה אליו ד' בדוקא בשעה זו ששלח אליו את גי המלאכים.] וכשעמד אברהם אבינו בנסיון זה, והפסיק בכדי לקיים מצות הכנסת אורחים, אמר עליו הקב"ה כי ידעתיו למען אשר יצוה וכי ושמר דרך ד' לעשות **צדקה ומשפט** וכי, כלומר, שהוא יודע בטוב לדקדק יפה בענין הזה של כבוד הבריות, בניגוד לאנשי סדום שאינם מכירים בכלל בענין הזה. והיינו נמי טעמא דדין המשנה רפ"ב דברכות, היה קורא בתורה ... שואל מפני הכבוד ומשיב וכי, דקריאת שמע עניינה קבלת עול מלכות שמים וקבלת עול מצוות, [כנוצר במשנה שמה], וחלקי-עצמי מקבלת המצוות צריכה להיות גם קבלת כל המצוות שבין אדם לחבירו.

אכן, היינו דוקא בעומד באמצע קריאת שמע, אבל באמצע התפילה מבואר במשנה [ברכות ל:] שאפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו, ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. ונראה שאף את זה יש ללמוד מהך פרשתא, שבשעה שהתחיל אברהם אבינו בתפילה התבטא לאמר – ואנכי עפר ואפר. ועל פי פשוטו יפלא, הלא ביטוי זה עומד בסתירה גמורה לכל היסוד של כבוד האדם. אלא ודאי צ"ל [כמו שאומרים העולם בשם הרבי ר' בונם מפרשיסחא], דבאמת שני פסוקים יש בספר תהלים הסותרים אחד את השני בנקודה זו. דכתוב אחד אומר ותחסרהו מעט מאלקים וכבוד והדר תעטרהו, וכתוב אחד אומר – מה אנוש כי תזכרנו. אלא ודאי מן ההכרח צ"ל, שלפעמים צריכים להדגיש המוטיב הזה, ולפעמים – המוטיב השני, דבאמת תרתי דסתרי הוא, ושני הענינים אמת הם. ובשעת התפילה הוא שצריכים להדגיש את המוטיב של שפלות האדם, בבחינת כדלים וכרשים דפקנו דלתיך, שבלי הקב"ה אין לו לאדם כלום, דזהו כל עיקר יסודה של התפילה.

ו) **בראשית פרשת וירא פרק יח**
ב) וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיִּרְא וַיֵּרָץ לְקִרְאָתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה: **בראשית פרשת וירא פרק יט**
א) וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאכִים סְדֹמָה בְּעֶרְב וְלוֹט יָשֵׁב בְּשַׁעַר סְדֹם וַיִּרְא לוֹט וַיִּקָּם לְקִרְאָתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אֲפָיִם אַרְצָה:

מתוך: ימי זיכרון - עמ' מד

כאשר מסופר בתורה עניין ביקורם של המלאכים אצל אברהם אבינו, משתמש הפסוק לגבי המלאכים בביטוי "אנשים" – "והנה שלשה אנשים נצבים עליו" (בראשית יח, ב), ואילו כאשר מסופר על בואם של המלאכים סדומה, משתמש הפסוק בביטוי "מלאכים" – "ויבואו שני המלאכים סדומה בערב" (שם יט, א) וכבר עמדו על כך חז"ל והסבירו: "אצל אברהם, שכוחו גדול, והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים, קראם אנשים, ואצל לוט קראם מלאכים" (ב"ר נ, ג).

אברהם, שכוחו גדול, היה הוא עצמו המלאך הגדול ביותר; הרי הוא היה שליחו האמיתי של הבורא, הוא, אברהם הקדיש את כל חייו כדי למלא ולקיים את שליחותו של בורא העולם. ממילא כלפי אברהם אבינו לא היה המלאך לבחינת הפתעה ותופעה יוצאת מגדר הרגיל. במלאכות השליחות בא לידי ביטוי והבעה אופיו הטבעי של אברהם אבינו. מכאן שימושו של הפסוק בביטוי "שלושה אנשים" בבחינת "תבן אתה מכניס לעופריים" (מנחות פה ע"א); ואילו אצל לוט בסדום – מקום שבו נשכח לחלוטין כל רעיון השליחות, שבו כל אדם היה חי לעצמו, בתוך עצמו ולמען עצמו בלבד – שם רעיון השליחות ומגשימיה אינו בא לידי ביטוי על-ידי בני אדם סתם. "ויבואו שני המלאכים סדומה" – לוט לא ראה מעולם לא מלאך ולא שליח. אברהם היה צריך רק להסתכל בעצמו כדי להכיר כי בפניו עומד מלאך.

(ח) בראשית פרשת וירא פרק יח
(ג) ויאמר אד-ני אם נא מצאתי חן בעיניך
אל נא תעבר מעל עבדך:

מתוך: דברי הרב – עמ' רנא-רנב

ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך וגוי (וי"ח, ג'). ועיין רשיי שהביא מחלוקת התנאים (שבועות לה:). אם שם זה קודש או חול. ועל פי פשוטו נקודת המחלוקת היא בזה, אם היה אברהם מדבר כאן אל ד' או אל המלאכים.

ובאמת פשוט המקרא מורה שהיה אברהם מדבר כל הזמן רק אל המלאכים, ומנין להם למקצת התנאים ההכרחי ללמוד שכאן היה מדבר עם ד'. ונראה שיש ב' הכרחים לבאר כן: א'. שכל זמן שדיבר אל המלאכים היה תמיד מדבר בלשון רבים חוץ מפסוק זה – שדיבר בלשון יחיד, אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור וגוי. וב', דהפסוק הקודם מסיים וישתחו ארצה, ומסתברא לומר שהשתחוה לד', דאסור להשתחוות לשום נברא, ותיכף אחרי זה כתוב, ויאמר ד' אם נא מצאתי חן בעיניך, ומשמע דזהו מה שאמר לד' בשעה שהשתחוה לו.

ובקשר לשינוי מלשון רבים ללשון יחיד (לדעת אותם התנאים שאל המלאכים היה מדבר), עיין בדברי רשיי שפירש שלגדול שבהם אמר כן, וכיון שלא יעבור הוא, יעמדו חבריו עמו.

ועיין בדברי הרמב"ן, שאולי הכיר בהם שהם מלאכי עליון, ולכך השתחוה להם, ואולי מהאי טעמא קראם בשם אדניי בשם רבם. ובקשר לשינוי מלשון רבים ללשון יחיד כתב שאין זה הכרח, כי אולי דיבר עם כל אחד מהם, כדרך כל התורה. והביא לזה דוגמאות מכמה פסוקים. ולא כתב הרמב"ן כדרך לשון הקודש אלא כדרך לשון התורה.

ונראה לפרש בכוונתו על פי משי"כ בפירושו לפרשת יתרו עה"פ אנכי ד' אלקיך (כ', ב'), ונאמרו כל הדברות כולן בלשון יחיד ... להזהיר כי כל יחיד מהם יענש על המצוות, כי עם כל אחד ידבר, ולכל אחד יצוה, שלא יחשבו כי אחר הרוב ילך, והיחיד יציל עמהם. כלומר, בפרשת קדושים מופיעות עשרת הדברות עוד הפעם, ושמה כתובים בלשון רבים, לא תגנובו וגוי. שבי' מחייבים יש בשמירת המצוות, כי נכרתה ברית עם הציבור, וכל יחיד מהווה חלק מאותו הציבור, וכן נתחייבו כל אחד ואחד בתורת

יחיד. ואילו רק נתחייבו בתורת ציבור היה מקום לומר שאם חס וחלילה היה מצב שרוב רובו של הציבור היו עוברים על המצוות, שאף היחיד לא היה מחוייב לשמרם, כי מה תועלת יש במה שהוא יקיימם, מאחר שבין כה וכה לא יהיה כאן קיום עיי הציבור. לכך ניתנו המצוות גם (בלשון יחיד) לכל יחיד ויחיד. וגבורה מיוחדת מצינו בכלל ישראל, שתמיד היו שם יחידים שעמדו נגד כל הציבור שהיו חוטאים. ולזה הביא הרמב"ן (לפנינו) מסוף פרשת אחרי מות (וי"ח, ה') ושמרתם את חקותי ואת משפטי וגוי בלשון רבים, כמדבר לציבור, ואחר כך כתוב בלשון יחיד ערות אביך לא תגלה, שלפעמים יצטרך היחיד להזדרז בשמירת המצוות, למרות מה ששאר הציבור לא נוהגים בהם. וכן הוזהר מה שכתוב בפרשת קדושים (וי"ט, טו'), ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה וגוי. כלומר, שאף שהציבור כולם קוצרים ולא נותנים צדקה, היחיד עדיין מחויב ליתן.

וכן נראה לפרש בפסוק ובקשתם משם את ד' אלוך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך. שלשון הפסוק משתנה מלשון רבים ללשון יחיד. כלומר, שהכל מבקשים, אבל אין הכל מוצאים, כי אין הבקשה שלהם בכל לבבם ובכל נפשם, שזהו ענין דרישה, שמי שהוא דורש באמת, כבר ימצא, וכחמשך לשון הפסוק. והרבה פעמים יקרה שזה היחיד הדורש באמת בכל לבבו ובכל נפשו יהיה מאוד בודד, ולא דוקא באופן גיאוגרפי, אלא בודד במובן הרוחני, כלומר, בודד בדעות, שאין איש מסכים עם דעותיו. [וכמשל בעל חובות הלבבות, שלפעמים יקרה שאחד ישתתף בחתונה בחדר מלא אנשים, וירגיש בעצמו בדידות, ולפעמים יקרה שאדם יהיה לבדו במדבר שממה, ולא יחוש בדידות בעצמו.] וכאן הבטיחה התורה, שאם היחיד ידרוש באמת ובלב שלם, למרות שאין הציבור עושים אלא ביקוש, והוא יחיד בודד ממש, שלבסוף ימשוך אתו את הרבים, ולא ישאר עוד בודד. אכן נראה לפרש כאן שאברהם ביקש (בלשון יחיד) שכל אחד ישאר עמו, שאף אם האחרים יעזבו, שעכ"פ אחד מהם ישאר אצלו, שאברהם אבינו היה ידוע בזה במדת הבדידות שלו, אשר לכך נקרא בשם אברהם העברי, שכל העולם כולו היה מעבר אחד והוא מעבר השני, ועיין בגמרא ערבי פסחים (ק"ח). שבשעה שהפילוהו אל תוך כבשן האש, והצילו הקב"ה אמר, אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו.

ט) בראשית פרשת וירא פרק יח
(יט) **כִּי יִדְעֶתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יַצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֵת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו
וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיֵא ה'
עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו:**

מתוך: ימי זיכרון - עמ' יב

י) בראשית פרשת וירא פרק יח
(יט) **כִּי יִדְעֶתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יַצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֵת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו
וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיֵא ה'
עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו:**

מתוך: בשם אומרם - עמ' פז

ה"הא" בתפיסתם של חז"ל מבטאת כהות – "זוהיה לך לאות על ידכה" (שמות יג, ט"ו) – יד כהה. ללמדנו שיש להניח תפילין של יד על יד שמאל. כשם שיד שמאל היא יד על אף שהיא יד כהה, כך הצדקה זהה עם הצדק, על אף שלפנינו צדק כהה.

למה הטילה עלינו התורה את הצדקה בגדר חובה ושיעבדה למענה את גופנו ונכסינו בתורת פרעון חוב פשוט ביותר! תשובה: מפני שכך רצונו של רבש"ע אדון העולם, שהכסף והזהב שלו, שנשעבד עצמנו על הצדקה. כל מה שנתן לנו הוא בגדר תנאי קודם למעשה הצדקה שלנו. וכך שנינו באבות ג, ז: "רבי אלעזר איש ברתותא אומר: תן לו משלו שאתה ושלך – שלו. וכן בדוד הוא אומר (דברי הימים"א, כט, יד): "כי ממך הכל ומידך נתנו לך".

אברהם אבינו היה הראשון שגילה את מידת הצדקה בעולם, כנאמר: – "למען אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח, יט) – דוק: "צדק" לא נאמר אלא "צדקה", לומר לך, ש**צדק** בלשון זכר אף אחרים הבינו, אבל "צדקה", בלשון נקבה, לא תפסו אחרים כלל. ה"הא" האפילה על ה"צדק".

לא הצדקה בלבד אלא הרבה מצוות האמורות בתורה תובנה רק לאחר שתופסים את אדנות ה' בעולם: שמיטה, יובל, תרומה ומעשר, חלה וביכורים, כל אלה מבוססים על העיקר, כי "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה".

מצאנו שאברהם אבינו נקרא אוהב ה', כמו שנאמר (ישעיה מ"א ח'): "ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבני". נשאלת השאלה: מה עשה אברהם שנקרא בתואר המיוחד "אוהב ה'?" התשובה: הוא הלך בדרך ה'. וכך כתב הרמב"ם בהלכות דעות (פרק א' הלכה ו'): "נקרא זו דרך ה', והיא שלימד אברהם אבינו לבניו שנאמר (בראשית י"ח י"ט): כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו אחריו". המשך הפסוק: "ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט". ומה היא "דרך ה'?" מוסיף הרמב"ם (בסוף הלכה ה' ובתחילת הלכה ו'): "והלכת בדרכיו, כך למדו בפירוש מצוה זו - מה הוא נקרא חנון אף אתה הייה חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה הייה רחום... וחייב אדם להנהיג עצמו בהן, ולהידמות אליו כפי כח". נראה, שאברהם אבינו שהיה מכניס אורחים ונומל חסדים, פעולותיו דומות למעשי הקב"ה, ולכן נקרא "אברהם אוהבני". רואים מזה, כשאדם הולך בדרכי ה', מדמה את התנהגותו לדרכי הקב"ה, כפי שכתב הרמב"ם: "להידמות אליו בכל כחור", ונקרא "אוהב ה'". מוסיף הרב: מי שמדמה את מעשיו למעשי הקב"ה נקרא "מוסרי", כמו שכתוב (משלי ג' י"א): "מוסר ה' בני אל תמאס".

יב) בראשית פרשת וירא פרק יח
(כב) ויפנו משם האנשים וילכו סדמה
ואברהם עודנו עמד לפני ה'
(כג) ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע:

מתוך: איש ההלכה גלוי ונסתר – עמ' רמח

איך אפשר להתפלל?

אברהם גילה את האלוהים מתוך הסתכלותו בתבל ומלואה והוא היה הראשון שעמד לפני ה'. איך אפשר לעמוד לפני האלוהים? אפשר ואפשר! אברהם הוא שגילה את המיסתורין, כי אין לאדם לברוח או להחבא מלפני אלוהים כמו שעשה אדם הראשון. יכול הוא להחזיק מעמד. היצור יכול להופיע לפני היוצר. הוא הביא את בשורת התפילה לעולם: אפשרות של שפיכת שיח לפני אלוהים ודרשיח עם אלוהים. מלכות שמים מלאת חסד אין קץ היא. הקב"ה איננו מקפיד על הפרוטוקול של מלכות ועל הריבונות המוחלטת שלו. בכל מקום שאנו מוצאים את גדולתו אנו מוצאים גם את ענוותנותו. הוא מתקרב אל האדם מתוך מידת החסד והסימפאטיה האלוהית, הכוללת אלמנט של ידידות. האמונה בירידת האלוהים אל עולמו של האדם כחבר וכבן-בית. היא מן העקרונות שעליהם מבוססת ברית ראשונים: "והתהלכתי עמכם ושכנתי בתוכם".

בעצם השאלה — איך אפשר להתפלל —

— היא שאלה עיונית-כללית וגם שאלה מעשית-פרטית.

ברם, כל אחד שבא להתפלל מתלבט מחדש בשאלה זו. הבא לפתוח בתחנון ובקשה מלא פחד: תחילת תגובתו הבלתי-אמצעית מתבטאת במורא משתק ובחרדה מזעזעת. איך אפשר לערוך דו-שיח בין האדם לקונו, הוא שואל את עצמו. ברטט ובחרדה, כששפתותיו נעות, הוא מביע את חולשתו ואפסותו. מתחיל הוא לומר "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך". כלומר, אין אני יודע איך להניע את שפתי ולמצוא מילים נכונות כדי להתפלל.

יא) בראשית פרשת וירא פרק יח
(כ) ויאמר ה' זעקת סדם ועמרה כי רבה וחטאתם בי כבדה מאד:
בראשית פרשת לך לך פרק יג
(יג) ואנשי סדם רעים וחטאים לה' מאד:

מתוך: רשימות שיעורים על מסכת שבועות - עמ' רסה

וביאר מו"ר שאפשר לבני נח לקיים את המצוות של צדקה וקרבות משום שמצוות אלו אינן משתייכות לקדושת ישראל אלא לצלם האלקים ולכבוד האדם שיש לכל איש ואיש מבאי העולם. אנשי סדם היו "רעים וחטאים לד' מאד" בגלל אכזריותם. ובכך חיללו את הדמות ואת צלם האלקים שניתן להם ע"י בוראם. "חסד עולם יבנה" - עשיית חסד הוא היסוד של חיי חברת בני האדם בעולם. ומשום כך מצות צדקה שייכת לב"נ.

יג) בראשית פרשת וירא פרק יח
כג) וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲאֵף תִּסְפָּה צְדִיק עִם רָשָׁע:

התפילה למען סדום | מתוך: עמודו של עולם – עמ' 107-108

שלושה עובדי אורח הגיעו אל אברהם: אחד כדי לבשר על לירת יצחק, אחד כדי להפוך את סדום והשלישי כדי לרפא את אברהם (בכא מציעא פו ע"ב). רש"י (בראשית יח, ב), המצטט את המדרש, מסביר כי על כל מלאך הוטלה משימה אחת בלבד (בראשית רבה ג, ב). (דבר זה נכון גם לגבי בני אנוש; לכל אחד מאיתנו משימה אחת בלבד.) הבה ונבין את הקשר שבין שלושת המלאכים. סדום שגשגה ו"עפרת זהב" היו לה (איוב כח, ו). לתורתיו של אברהם, לדרשותיו ולדברי ההטפה שבפיו לא הייתה כל משמעות כל עוד עמדה סדום בפריחתה. אין אדם יכול להטיף לעשיית טוב וחסד אם מלכות הרשעה היא עתירת נכסים ורבת עוצמה. אין אדם יכול לקנות נפשות לתורתו אם יריביו, ויהיו רשעים ככל שיהיו, משגשגים – והריהם חזקים, מכובדים, מטילי מורא. אחד המלאכים בא כדי לבשר על לירת יצחק – במילים אחרות, לבשר על המשכיותה של המורשת האברהמית. אך קיומה של סדום עמד בסתירה לכל מה שאברהם אמר. אברהם הטיף לשוויון, חסד, צדקה והכנסת אורחים; סדום לעגה ובזה לרעיונות אלה. סדום היא משגשגת ורבת כוח; אברהם הוא רק אדם יחיד. על כן, כאשר בא מלאך להודיע לאברהם על לירת יצחק, ועל כך שתקותיו יתגשמו, ליווה אותו מלאך אחר אשר אמר לו כי לא די בכך שיצחק יהיה יורשו, אלא אף שיריביו רבי הכוח ייעלמו מעל פני האדמה. דבר זה יחזק את מעמדו ואנשים יתחילו להבין כי הרוע אינו משתלם. על כן באו שני מלאכים אלו יחדיו.

וכאן מספרת לנו התורה דבר מה חשוב על אודות אברהם. לו היינו אנחנו במקומו, היינו בפשטות נופלים על פנינו ארצה ומודים לאֱלֹהִים על השמרת מלכות הרשעה, דבר שיקל מאוד על הגשמת משימתנו. אך אברהם התחנן למען סדום, בידעו כי הישרדותה משמעה כישלוננו שלו. הוא נכון היה לנחול מפלה כדי לתת לסדום אפשרות לתקן את דרכיה ולשקם את עצמה. אברהם נטש את שנאתו לסדום ואת אהבתו לשליחותו. הוא היה נוכח להקריב את חייו ולהסכים שתורתו החדשה תתגלה ככישלון מוחלט. הוא נכון היה לוותר על כל תקוותיו ועל חזונו לעתיד רק כדי שסדום לא תושמד. זה הוא גילוי של חסד במלוא מובנה של המילה.

יד) בראשית פרשת וירא פרק יח
כה) חָלְלָה לֶךְ מַעֲשֵׂת פִּדְבַר הַזֶּה לְהַמִּית צְדִיק עִם רָשָׁע וְהִיא כְּצְדִיק פְּרָשָׁע חָלְלָה לֶךְ הַשֹּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט:

מתוך: עמודו של עולם – עמ' קב-קג

לאברהם הייתה אמונה בלתי מוגבלת, וראיה לכך היא השתדלותו למען אנשי סדום. אברהם ביקש שהאֱלֹהִים לא יהרוס את העיר ואת סביבותיה אם ימצאו בה עשרה צדיקים. על פניה קשה להבין את בקשתו של אברהם. מדוע זה לא יימנע ריבונו של עולם מהענשת הרשעים ויציל רק את הצדיקים? מדוע השתדל אברהם אצל האֱלֹהִים שלא יאונה כל רע לעיר כולה? מה ההיגיון בבקשה זו? אברהם האמין כי הצדיקים יוכלו, במהלך השנים, לשנות את מבנה העיר כולה; יעלה בידם להחזיר את הרשעים אל האֱלֹהִים. אברהם החזיק בדעה כי המורה הוא רב עוצמה ואין דבר שאין בכוחו לעשותו. על כן אמר, "השפט כל הארץ לא יעשה משפט?" (בראשית יח, כה). יש תקווה לכל יצור אנוש, גם לגדולים שברשעים. אברהם הפגין סבלנות חסרת גבולות והמשיך לקרוא בשם ה', למרות העוול והגסות שנתקל בהם מפעם לפעם. לנח חסר סוג כזה של אמונה, ועל כן הוא נכשל בתפקירו כמורה.

בקצרה: המנהיג הדתי הוא מדריך, מורה, מחנך, שעל גביו הוטלה השליחות להשלים את מפעלו של הקב"ה; הוא עוזרו של הקב"ה ושותפו בניסיון מסור להאיר בהדרגה את עיניהם של הבורים, לעדן את הגס וההמוני, לחשוף לפני האדם את יכולותיו הכבירות ולהנחות אותו לקראת ייעוד נפלא. הוא חייב להאמין באֱלֹהִים ובעת ובעונה אחת גם באדם; הוא מאמין ואומן גם יחד, סבלני ואמין. כזה היה אברהם.

טז) בראשית פרשת וירא פרק יח
(כז) וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנֵה נָא הוֹאֲלָתִי לְדַבֵּר אֶל אֲדֹנָי
וְאֲנֹכִי עֶפֶר וְאֶפֶר:

מתוך: עמודו של עולם – עמ' קסז-קסח

"ואנכי עפר ואפר"

רעיון בסיסי אחר של היהדות, אשר פותח בידי אברהם ושעליו מתבססות מצוות רבות, מתבטא באופן בולט בדברי ההגנה שנושא אברהם על סדום: "ויען אברהם ויאמר הנה נא הוולתי לדבר אל אדני ואנכי עפר ואפר" (בראשית יח, כז). אדם המסוגל לעמוד בנוכחותו של האלהים האינסופי ולהתווכח כביכול עמו, חייב לחוש עצמו חשוב עד מאוד, ועם זאת אותו אדם מודע לכך שהוא אך ורק עפר ואפר, חסר כל ערך. ביטוי זה נעשה לאבן יסוד בהשקפת העולם שלנו. ההלכה בנתה את דיני הצניעות על דיכוטומיה זו של חשיבות וחוסר ערך.

מחר גיסא נובעת הענווה מ"הנה נא הוולתי לדבר אל אדני", המודעות למעמדו החשוב של האדם בעקבות עמידתו המתמדת בנוכחותו של האינסופי. "ואברהם עודנו עומד לפני ה'" (בראשית יח, כב). הרמ"א מעיר על הפסוק "שויתי ה' לנגדי תמיד" (תהילים טז, ח):

הוא כלל גדול בתורה... כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך. כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקדוש ברוד הוא, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו (שולחן ערוך, אורח חיים סי' א סעיף א).

לעולם אל לנו לשכוח את נוכחותו המתמדת של האלהים, וידיעה זו מעניקה לנו תמיד ערך וחשיבות. האלהים האינסופי הוא בן לווייתו של האדם.

טז) בראשית פרשת וירא פרק יח
(כז) וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנֵה נָא הוֹאֲלָתִי לְדַבֵּר אֶל אֲדֹנָי
וְאֲנֹכִי עֶפֶר וְאֶפֶר:

מתוך: מן הסערה – עמ' קעז

התפילה

אברהם, אשר על פי המסורת היהודית הוא שתיקן את התפילה, אמר במבוא לבקשתו על אנשי סדום: "...הנה נא הוולתי לדבר אל אדני ואנכי עפר ואפר" (בראשית יח, כז). הקטנה מוחלטת של ערכו העצמי של המתפלל היא היסוד החשוב ביותר בחוויית התפילה. הלך נפש שכזה מסומל, כמובן, בידי ההשתחויה, שהיא גרסה מקוצרת של נפילת אפיים ארצה – מעשה המפגין ענווה והכנעה, כניעה מלאה ותלות.

יז) בראשית פרשת וירא פרק יח
(כז) וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא הוֹאֵלְתִי לְדַבֵּר אֶל אֲדֹנָי
וְאַנְכִי עֶפְרָי וְאַפְרָ:

מתוך: רשימות שיעורים על מסכת שבועות חלק ב- עמ' צא-צב

אלקי אברהם

שבועות דף לה ע"א

הרמב"ם בפ"ו מהל' יסודי התורה (הל"ב) כ' וז"ל ושבעה שמות הם. השם הנכתב יו"ד ק"א וא"ו ק"א והוא השם המפורש או הנכתב א"ד... וקל. אלוק. ואלקים. ואלקי. שקי. וצבקות. כל המוחק אפילו אות אחת משבעה אלו לוקה, עכ"ל.

ועלינו להתבונן בשם "אלקי" שהוא צירוף של שתי מלים: "אלקים של" (כשהיו"ד נקוד בציר"י כמו ב"אלקי אברהם") או "אלקים שלי" (כשהיו"ד נקוד בפת"ח), ומאחר שהרמב"ם מנה "אלקים" כשם בפני עצמו למה מנה עוד פעם "אלקי" כשם בפני עצמו, דלכאורה "אלקי" כלול ב"אלקים".

ויתכן שני ביאורים:

א) ניתן לומר שהרמב"ם מדבר ב"אלקי" הנקוד בציר"י כמו ב"אלקי אברהם", וסובר שאין מובנו "אלקים של אברהם" אלא ש"אלקי" הוא שם בפני עצמו, ו"אלקי אברהם" אינן שתי מלים הבאות בסמיכות אלא שתי מלים נפרדות הן, כלומר, "אלקי" - "אברהם". ודומה לשתי המלים "ד' צבקות" שאין מובנן "ד' של צבקות" בסמיכות אלא "ד' - צבקות", כל שם ושם עומד בלחוד.

וכמו"כ כתוב בספר ירמיהו (כ"ג: כ"ג), ז"ל: האלקי (בציר"י) מקרוב אני נאם ד' ולא אלקי (בציר"י) מרחוק עכ"ל. בפשטות השם "אלקי" בפסוק מופיע כשם בפני עצמו ולא בסמיכות.

ב) יתכן שהרמב"ם מבאר את השם של "אלקי" כ"אלקים" בסמיכות: "אלקים של" (בציר"י) או "אלקים שלי" (בפת"ח), אלא שבא לומר דוקא החידוש כי שם הבא בסמיכות מהווה שם. אבן עזרא כתב (בשמות ג': ט"ו) ששם הוי"ה מעולם אינו בא בסמיכות. ומסבירא כך היה צ"ל בכל השמות של הקב"ה לא להסמיכם לדבר אחר, וכדכתיב "ונשגב ד' לברו" שאין הקב"ה נסמך כביכול לדבר אחר, אלא שדין מיוחד נתגלה בחסדי ד' שהקב"ה הרשה לשאר שמותיו שיסמכו לדברים אחרים - חוץ מהשם של הוי"ה שאינו יכול להיות נסמך כלל. ומאחר שדין סמיכות השמות דין מיוחד הוא, השם "אלקי" - אף שהוא השם "אלקים" בסמיכות - נמנה כשם בפני עצמו. ולפי"ז הביאור ב"אלקי אברהם" הוא "אלקי של אברהם".

נ"מ בין ב' הפירושים ברמב"ם: האם המתפלל תפלת י"ח חייב לשהות קצת בין שתי המלים "אלקי אברהם", כי אם המלים באות בסמיכות אין לשהות ביניהן והמתפלל חייב להסמיכם אהדדי, ואילו אם אינן באות בסמיכות עדיף לשהות קצת באמירתן כדי להוכיח שאינן בסמיכות.

יח) בראשית פרשת וירא פרק יט
(כז) וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֹקֶר אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנֵי ה':

מתוך: בשם אומרם – עמ' 70

התפילה

אנו רואים כי אברהם אבינו התפלל, כמו שכתוב (בראשית י"ט כ"ז): "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'". גם אדם הראשון התפלל, כמו שכתוב (בראשית ב, ה): "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ". המלה "שיח" רומזת לתפילה, דהיינו שמחכים לאדם שיתפלל. ומצאנו שהרש"י כותב בדומה לזה, (בדבור המתחיל "כי לא המטיר"): "ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם, התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים".

יט) בראשית פרשת וירא פרק יט
(לו) ותהרין שתי בנות לוט מאביהן:
(לז) ותלד הבכירה בן ותקרא שמו מואב הוא אבי מואב עד היום:

מתוך: על התשועות – עמ' קנא-קנד

שורשיו של המשיח

התנ"ך מספר על שני אירועים מוזרים – סיפור בנותיו של לוט (בראשית יט) ומעשה יהודה ותמר (בראשית לח) – בצד ספר שלם, מגילת רות, העוסק גם הוא בכינון בית דוד מבחינה היסטורית-ביוגרפית. בתו של לוט ילדה את מואב, דבר שהביא בסופו של דבר ללידת רות, אם סבו של דוד. תמר ילדה את פרץ, שממנו מובילים תשעה דורות אל דוד. בסיפורים אלו מבליט התנ"ך את "עולמו הנסתר" של בית דוד, משום שעולמו הנגלה נראה לכל עין ואין הוא זקוק לעיבוד נוסף. כאשר חושבים בני אדם על מלכות בית דוד, עולה לנגד עיניהם דמות של סמכות רומנטית מן העבר הרחוק, כס מלכות, שרביט זהב, כתר וגיבורי דוד. אך אם הרעיון על אודות מלכות בית דוד מוגבל היה רק להישגים מדיניים, אזי היתה כנסת ישראל נעלמת זה מכבר, משום שאין אדם יכול לחיות על תפארתם של ימים עברו. מלכות בית דוד מגלמת לעומת זאת את חוסנו הרוחני של העם היהודי, אמונתו בה' ויראתו אותו, שהצילו את כנסת ישראל מכיליון. עולמה הנסתר של מלכות בית דוד מתואר בתנ"ך כמורכב, למצער, מן האמונה כי "יורא אֱלֹהִים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", מכוח הציפייה והתקווה. כוחותיו הנשגבים של ה' נמצאו בכל מקום: בטומאה ובהמוניות הגסה, במערות פרימיטיביות, בפתח עיניים המזוהים שבו נהגו זונות לשכת. בתוך כל אלה שכנו כוחות מעלה וארגו את בגדי מלכותו של מלך המשיח!

מזוג נערות צעירות, המוניות וחסרות דעת, בנותיו של לוט, נבע הכוח להתחיל הכול מחדש. הן האמינו כי העולם כולו הרשמד, וכי עליהן מוטל לברוא אותו מחדש. אכן, הן עשו זאת בדרך נוראה; אך כוונתן הפרימיטיבית היתה טובה והרגימה כוחות נפש בלתי רגילים. כוחות כאלו הם גם יסוד למלכותו של בית דוד, לנצחיות עם ישראל: האמונה במור ובמלכות הצדק. אישה תמימה ופשוטה אחרת, תמר, הפגינה אף היא את כוח הציפייה והתקווה, את כוח האמונה, גם כאשר הפכה מרשא ללעג ולקלס. היא ישבה אלמנה בבית אביה והמתינה עד יגדל שלה. תמר נשארה נאמנה ומסורה. היא ישבה וחיכתה, גם כאשר כל חברותיה מזמן נישאו. בפשטותה ובתמימותה היא בטחה אינסטינקטיבית ביהודה. היא לא יכולה היתה לנתק עצמה ממנו; דבר מה הרה גורל, סתום, קשר אותה אליו. דבר מה גדול יותר עתיד לצאת מכל זה. על כן החליטה החלטה נואשת, מטורפת, לשבת על אם הדרך. הגדול דחף אותה לעשות כן. כוחה של הנאמנות האבסורדית הוא היסוד השני בעולמה הנסתר של מלכות בית דוד, ברעיון על אודות המשיח. למען האמת, עולמה הנסתר של מלכות בית דוד החל בנשים פשוטות, תמימות ומעוטות ידע. אך פעמים רבות נסתרים כוחות נפשיים אדירים מתחת לפני השטח הגשמיים של ההמוניות. ניצוצות הקדושה לוחשים במסתרים מתחת לערמות הרמץ האפורות. כאשר טווה ה' דבר כה נפלא כגון מלך המשיח, הוא מקבץ עוצמות מכל הכיוונים, כרכודה האוספת צוף מפרחים רבים. לעתים דווקא המעמקים השפלים ביותר הם המקום שבו נמצאים הניצוצות החבויים. "וימאס באהל יוסף וכשכט אפרים לא בחר... ויבחר כרוד עברו ויקחהו ממכלאת צאן" (תהילים עח, פסוקים סו, ע).

כ) בראשית פרשת וירא פרק כא

(ו) ותאמר שרה צחק עשה לי אלקים כל השמע יצחק לי:
(ז) ותאמר מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה פי ולדתי בן לזקניו:

מתוך: חמש דרשות [מהדורה א] – עמ' ע-עא

כא) בראשית פרשת וירא פרק כא

(ו) ותאמר שרה צחק עשה לי אלקים כל השמע יצחק לי:

מתוך: על התשועות – עמ' קא-קכב

עקרון השמחה

עקרון השמחה וההלל מצביע

על התאחדותו של היחיד עם הקהילה. אין לך שמחה בלא שיתוף. מסורת זו קדומה עד לימיה של שרה אמנו, אשר הנהיגה לראשונה את העיקרון ששמחה ושיתוף הולכים יד ביד.

כאשר נולד יצחק אמרה שרה: "צחק עשה לי אלהים" (בראשית כא, ו). הוא העניק לי את המתנה היקרה מכול, את הדבר הנפלא ביותר. אך אני יכולה לשמוח רק אם "כל השמע יצחק לי" (שם), כל מי שהבשורה הטובה תגיע לאוזניו ישמח יחד עמי, שאם לא כן אין כאן שמחה. התנ"ך לעולם איננו שוכח להזכיר, כשהוא מדבר על שמחה, כי על האדם לחלוק את ברכותיו עם מישהו אחר: "... אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך ושמחת לפני ה' אלהיך" (דברים יב, יח).

הולדת יצחק חיתה קשורה בצחוק. ותאמר שרה צחק עשה לי אלקים כל השמע יצחק לי. מפרשים אחדים, ביניהם יונתן בן עוזיאל, מתרגמים "צחוק" במובנו הפשוט: הצטחקות, המיחה בלתי-מובנת (חמאה עבד לי ה'). (רש"י ואונקלוס מפרשים "יצחק" לא במובן צחוק, אלא שמחה). האנשים צחקו על הדבר בכלל. לא האמינו, כי יצחק הוא יורשו של אברהם, כי הוא, הגער הצעיר, בן הדור החדש, ימשיך לשאת את חוינותיו של אברהם ותודותיו, וכי גם הוא יתעסק בבניית מזבחות וקריאה בשם ה'. צחקו על חלומותיו של אברהם, כי בנו ימסור את נפשו בעד תורה וילחם על קדושת בית אברהם. ליצינים אמרו, "מאבימלך נתעברה שרה"; אחרים טענו: "אסופי הביאו להם מן השוק". השקפת-העולם של אברהם, המצוות של אברהם, החוקים והתורות שלו אי-אפשר למסרן לדור המודרני, ליצחק צעיר, הנלחם עם הרובה והעובד במעבדות וחורב בקטגוריות מודרניות. עם מותו של אברהם, — טענו האנשים, — תמות כל השקפת עולמו, מזבחותיו יתפרקו, השלחן הערוך שלו יכורסם על ידי עש, וכל עיקבות אורח-חיינו ימחו, כשם שקברו של אברהם עשבים יעלו בו. כולם צחקו: "ותרא שרה את בן הגר המצרי מצחק"; לא התייחסו ברצינות לכל המאורע. לא שנאו את יצחק; התייחסו אליו בביטול, בצחוק, כבז — אבל לא בשנאה.

חלטו שנים, והאנשים אשר לפנים מלאו שחוק פיהם על יצחק וצל התקות שתלה בו אברהם, התחילו שתאום לתמוה ולשאל: האם באמת רציני הוא יצחק בכאמציו לשדור את פעלו של אברהם? "מה תלך כאן", שיפשו את עיניהם — יצחק ממשיך במפעליו של אברהם; נוחם הוא למען אותם האידיאלים, עושה את אותם הדברים, שאביו היה עושה? "וישב יצחק ויחפור את בארות המים אשר חפר אברהם אביו ויסתמום פלישתים אחרי מות אברהם". הפלישתים חשבו, כי עם מותו של אברהם נפסק פעלו ויצחק לא ישום לב לבארות שהמר אברהם אביו. והנה לפגע — וישב יצחק ויחפור — — ויקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו". אותה הגמרא, אותו ה"שלחן ערוך", אותה השבת ואותן הלכות גטין. מי יכול היה לחזות כראש, כי יצחק הצעיר המודרני יאמר אף הוא כי גרושה אסורה לכהן; כי אף הוא יאמין במוסד התליצת, וכי הוא ידרוש מטבח כשר, וילחם בעד חינוך דתי, וכד'. מי יכל היה לנחש, כי הוא ידבר באותה שפה בה דיבר אברהם הזקן — כמו המתבר, הרמ"א, הגאון מוילנא, ר' חיים מזלוזין?

זשוני בין שני סוגי הרכילות הוא פשוט: הרכילות הראשונה, למרות היותה שקר זדוני ומלא ארס, לא ויתה אבטורד; היא היתה הגיונית; שקר יכול לפעמים להיות הגיוני. אברהם זקן, שרה זקנה, הלא זהו דבר בלתי־טבעי שאנשים בגילם המופלג יולידו בנים. הלא שרה עצמה צעקה: „אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן“. האנשים שבדד את העלילה לא תאמינו בנסים ורצו להסביר הכל בדרך הטבע. יוצא, אישוא, כי ההסבר של „אסופי“ היה הגיוני ביותר. לפיכך אין רש"י מכנה אותם ליצנים, אלא אומר סתם „שהיו אומרים“.

הרכילות השניה לא היתה רשעות ודונית בלבד, אלא גם אבטורדית ומלאה ניגודים, פשוט שטויות. כולם ידעו, כי באמת היה אברהם מסוגל להוליד בנים — הרי ישמעאל היה בנו מהגר. האשמה היתה בשרה, כמו שכתוב: „ותהי שרי עקרה אין לה ולד“. שנית, בגיל מסויים קשה יותר לאשת, מאשר לאיש להוליד בנים. אם אפשר לשרה להיות אמו של יצחק, בודאי שאפשר לאברהם להיות אביו. לשון הרע כזאת היתה ליצנות פשוטה ושיגעון, לפיכך קורא רש"י לאנשים שהפיצו את לשון־הרע הזאת לא רק שקרנים, כי אם אנשים בעלי שכל יקום.

שני סוגי רכילות ולשון־הרע אלו הפיצו יריבינו לא רק בימי אברהם, אלא במשך כל ההיסטוריה שלנו נגד אברהם הנצחי ושרה הנצחית כאנשים סמליים של היהדות. מה מסמלת אישיות אברהם ביהדות? המשמעת האילקית, השלחן־ערוך החמור, ההלכות והדינים המצוקים המחייבים את האדם לעשות פעולות מסויימות ולהימנע מאחרות. אברהם מסמל הלכות שבת, עם ל"ט המלאכות שלה, הלכות אישות על כל דיניה הבלתי־גמישים, הלכות טהרת המשפחה, הלכות מאכלות אסורות, וכד'. אברהם מייצג את הרעיון של הכנעה מוחלטת לבורא העולם אף בשעת שקום המצוות הוא קשה וקשור בסבל. אברהם הודיע לעולם את הרעיון של קבלת עול מלכות שמים, כי השי"ת דורש מן האדם לעשות צדק ומשפט והצו שלו הוא מוחלט, שאין האדם יכל להשתחרר ממנו: „כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וכד'.

כב) בראשית פרשת וירא פרק כא

(ז) ותאמר מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה
כי ילדתי בן לזקנתי:

בראשית פרשת וירא פרק יח

(יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו
ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה'
על אברהם את אשר דבר עליו:

מתוך: חמש דרשות [מהדורה א] – עמ' נח-ו

על הפסוק: „מי מלל לאברהם הניקה בנים שרה כי ילדתי בן לזקנתי“, אומר רש"י: „בנים, לשון רבים. ביום המשתת הביאו השרות את בניהן עמהן ותניקה אותם שרה. שהיו אומרות: לא ילדה שרה, אלא אסופי הביאה מן השוק“. בפרשת תולדות, על הפסוק: „אלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק“, מספר רש"י שוב: „לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו. מה עשה הקב"ה? צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל שאברהם הוליד את יצחק“.

מעולם לא הבנתי, מדוע מטפלים רש"י וחז"ל ברכילות ודונית ולשון־הרע ארסי, אשר יושבי־קרנות הפיצו אודות אברהם ושרה? גם הפסוק עצמו, אשר מקצר כל כך בגופי תורה, הוסיף מילים כדי להזים את הרכילות. יש דברים בגו.

רש"י מביא, כי מתנגדיו של אברהם השתמשו בשני סוגים של לשון־הרע. בפרשת וירא מספר רש"י, כי אמרו, שיצחק הוא אסופי, תינוק מאומץ, כי הרי לא אברהם ולא שרה יכולים להוליד בן; שניהם עקרים וגורל שניהם להשאר עירימים. בפרשת תולדות מדוח רש"י רכילות אחרת בשם ליצני הדור (בפרשת וירא לא קרא רש"י להולכי רכיל אלה בשם ליצני הדור; סתם: שהיו אומרים, כי מאבימלך נתעברה שרה: יצחק הוא, אמנם, בנה של שרה, אבל אברהם איננו אביו).

כג) בראשית פרשת וירא פרק כב
(א) ויהי אחר הדברים האלה והאלקים נסה את אברהם
ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני:

מתוך: ימי זיכרון - עמ' רכד-רכה

סוד העקידה

עניין זה פותח לנו פתח להבנת חידת הניסיון של עקידת יצחק. "ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם" (בראשית כב, א). רבשי"ע לא נזקק לניסיון העקידה כדי לדעת את מסירות נפשו, אמונתו ואהבתו של אברהם אבינו את הבורא – כל אלה גלויות וידועות לפניו מראש. אלא ביקש הקב"ה שאברהם מעלמא דאיתגליא יתפוס ויוציא לאור את עומק עומקו של אברהם דאיתכסיא ועל ידי כך תיגלה ותיראה לבאי העולם עוצמת דביקותו בבורא העולם. אבל הדבר הזה היה מכוסה מעיני אברהם אבינו עד ניסיון העקידה עצמו.

רק על הר המוריה הכיר אברהם את עצמו וראה עצמו באור חדש, שם על ההר הוא נילה לפתע את גודל מסירותו ונאמנותו לבורא העולם. רק בעומדו על הר המוריה הבין אברהם, כי בלי יצחק הקיום אפשרי בעוד שאין הוא יכול לחיות אפילו רגע אחד בלי בורא העולם – "כי עזה כמות אהבה, קשה כשאל קנאה" (שיר השירים ח, ו).

פעמים הרבה ניסה אותי הקב"ה כדי לחשוף מתוכי את "עלמא דאיתכסיא" שלי. סבלתי הרבה יסורים והייתי שואל את עצמי: על שום מה תובע רבשי"ע ממני שאתיישר כל כך הרבה! לבסוף מצאתי את פשר הדבר: כדי שאכיר את עצמי טוב יותר וכדי שאדע עד כמה קשור אנוכי ללימוד התורה.

על שום מה רצה רבשי"ע כי אברהם ידע אל נכון מי הוא, מה מסתתר בעומקו של "עלמא דאיתכסיא" שלו; על שום מה מביא רבשי"ע את האדם לידי ניסיון? כדי שהאדם יכיר ויבין עצמו טוב יותר.

וזה כל ענין התשובה – הכרה עצמית וידיעה עצמית, הנחוצות לאדם בשעה שהוא רוצה להנחיל לבניו אחריו את ערכי אמונתו היקרים לו כאישון עינו ושבלעדיהם אין חייו חיים.

כדי שיוכל האדם לנטוע בלב בניו ונכדיו את הערכים המקודשים לו, צריך שיהא בעל הכרה עצמית; כדי לשכנע את יוצאי חלציו עד כמה חשובה ויקרה היהדות – צריך שהוא והם יכירו עצמם היטב היטב. רק לאחר העקידה יכול היה אברהם לקיים את ה"למען אשר יצוה את ביתו ואת בניו" (בראשית יח, יט) רק בשעת העקידה ולאחריה מספרת לנו התורה על אברהם ויצחק: "וילכו יחדיו" – לפניכן חסרה היתה עדיין האחדות המושלמת בין אב ובן. רק על הר המוריה נתגלתה אהבתם הרבה לבורא העולם, ולפתע ראה יצחק את אביו באורו המופלא; שם גובש ה"יחדיו". ניסיון העקידה לא היה דרוש חס ושלוש לרבשי"ע – הוא היה דרוש לאברהם וליצחק.

אחרי העקידה נאמר: "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה" (שם כב, יד) – "ה' יראה" – בורא העולם צופה ורואה לפניו כל תעלומות עלמא דאיתכסיא. כל ניסיון העקידה שבאותו היום לא היה אלא למען "אשר יאמר היום" – כדי להפגין ולהראות לאברהם וליצחק עצמם כמה עמוקה ועצומה אהבתם לבורא העולם. בשביל המטרה הזאת צריך לחשוף לשניהם יחדיו את עלמא דאיתכסיא שלהם במלוא תפארתו; "בהר ה' יראה" – על פיסנת הר ה' יתגלה ויתברר כל הדבר המופלא הזה.

כד) בראשית פרשת וירא פרק כב

**(ב) וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אֲהַבְתָּ
אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה
עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ:**

מתוך: עמודו של עולם – עמ' כד-כה

כה) בראשית פרשת וירא פרק כב

**(ב) וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אֲהַבְתָּ
אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה
עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ:**

מתוך: מן הסערה – עמ' קכג

מה הוא הרעיון המרכזי בדראמה המסתורית שנטל בה אברהם חלק על פסגת ההר, כאשר, כתגובה לתביעה א-להית פרדוכסלית לקחת את בנו, את בנו יחידו, אשר אהב, ולהעלותו לעולה בארץ רחוקה הקרויה מריה, אכן הפקיד את בנו בידי הא-להים (בראשית כב)? היה זה יותר מאשר מבחן של נאמנות אשר הוטל על אברהם לעמוד בו. הא-להים, שהכול גלוי לפניו, הרי ידע את אשר בלבו של אברהם. היה זה בעצם שיעור בביצוע התנועה הדיאלקטית, על דרך הפנייה אחורנית והנסיגה מדבר-מה אשר העניק משמעות וערך לחיי אברהם ולמפעלוחיו, דבר שאברהם ערג לו והתפלל למענו בימים מלאי הברידות ובלילות הקוררים, בהיותו ער וממתין להתרחשות הפרדוכסלית, הבלתי אפשרית. וכאשר התרחש המאורע המופלא ואברהם התגלה ככובש, כמי שגבר על הטבע עצמו, הניע אליו הצו: הפקד בידי את יצחק, ותר עליו, עליך לסגת ממעמדך החדש שכולו ניצחון ונבונה ולשוב אל אוהלך הישן והרל, עטוף כולך בייאוש ובחרדה, בברידות ובקדרות. אברהם, הכא על עצמך את התבוסה, ותר בנבונה על מה שרכשת בנבונה; היה גיבור בתבוסתך כשם שהיית בניצחונך.

אברהם ציית. הוא הבין כי באמצעות התנועה הדיאלקטית הזו זוכה האדם לגאולה ולהשגבה. ואכן הבלתי סביר התרחש; ברגע שאברהם נסוג, ברגע שבו ויתר על יצחק, נתחדשה התנועה לפניו, החל שוב המצעד אל הניצחון. הוא קיבל את יצחק מידי המלאך והמטוטלת החלה לנוע לכיוון קוטב הכיבוש.

ההלכה מבקשת שהאדם יהיה כוכש וכן שינחל תבוסה – לא תבוסה שבאה לו מידי מישהו אחר, לא תבוסה מידי חבר, לא תבוסה מידי כוח חיצוני כלשהו, שכן אין כל גבורה בתבוסה שכזו; אדרבא, תבוסה שכזו מפגינה מורך לב וחולשה. ההלכה רוצה שהאדם יביא מפלה על עצמו, יכיס את עצמו ואז ישנה כיוון ויתחיל להסתער קדימה עוד ועוד. תנועה מכוונת זו, כמטוטלת תמידית הנעה הלוך ושוב, מעניקה ביטוי ממצה לחיי האדם ולהלכה.

אברהם הקריב את יצחק לא על הר המוריה אלא במעמקי לבו. הוא ויתר על יצחק בו ברגע שפנה אליו הא-להים ותבע ממנו להחזיר את היקר שבנכסיו לבעליו ולאדונו החוקיים. אברהם מסר את יצחק מיד, בלא ויכוח או דברי תחנונים. הוא ויתר עליו ברגע שנשמע הצו של "והעלהו שם לעלה" (בראשית כב, ב). מעשה ההקרבה התממש בתוך תוכו לאלתר, יצחק כבר לא היה שייך לו. מבחינתו של אברהם כבר היה יצחק בעולם האמת. באותו רגע חווה אברהם את החלחלה, את תחושת החורבן והייאוש העמוק של אב חשוך ילדים אשר אין לו מי שיוכל להפקיד בידו את אוצרו היקר מכול, את חונו ותקוותו, מי שיודע כי כל מה שעמל למענו ימות יחד עמו. ועם זאת הוא לא התווכח. השטן לעג לו. אליעזר וישמעאל בוז לאדם הזקן שהסתבך בהרפתקה עם א-ל בלתי נראה הלועג לו. ובכל זאת, אברהם לא שאל שאלות. הוא לא הצביע על הסתירה שבין הבטחת הא-להים להיות עמו ועם צאצאיו לכין הצו הפרדוקסלי לשחוט את יצחק ולשרוף את בשרו.

הוא המשיך בדרכו אל הר המוריה. כשהגיע לשם, היה הקרבן כבר בבחינת עובדה מוגמרת. בתודעתו של אברהם כבר לא היה קיום ליצחק, לכן אהוב, למי שיירש את עושרו הרוחני. אברהם הגיע לשם כשהוא בורד, נטוש ואבוד. בשרו של יצחק כבר נאכל בידי האש שעל המזבח ועלה השמימה בענן של עשן. מעתה לא היה צורך במעשה ההקרבה הפיסי, כיוון שבחוויתו כבר מילא אברהם את הצו עוד קודם שהגיע להר המוריה. כל שביקש א-להים מאברהם היה קרבן חלופי, "ויעלהו לעלה תחת בנו" (בראשית כב, יג). לו נכנס אברהם לוויכוח עם הבורא, לולי ויתר מיידית על יצחק, לולי חווה את העקידה על האימה שבה וחוסר הישע המפחיד שבה, לא היה הא-להים שולח את המלאך כדי לעצור אותו מלמלא את הצו. אברהם היה מאבד את יצחק הגשמי.

כו) בראשית פרשת וירא פרק כב

(ב) וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךָ אֶת יִחִידְךָ אֲשֶׁר אֲהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לַעֲלֹה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים:
(ז) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲגַנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאִיִּה הִשָּׂה לַעֲלֹה:

מתוך: בסוד היחיד והיחד – עמ' תכז-תכח

הקב"ה אומר לו לאברהם: "קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק וכו'". כלומר אני תובע ממך את הקרבן הגדול ביותר. אני רוצה את בנך שהוא יחידך וגם אהובך. אל תשיא את עצמך, כי לאחר שתשמע בקולי ותעלה את בנך לעולה, אתן לך בן אחר במקום יצחק. כשיצחק ישחט על-גבי המזבח, תשאר גלמוד וערירי. שום בן לא יולד לך. הווייתך תתקפל בבדידות שאין כמותה. אני רוצה את יחידך שאין לו תמורה. כמו כן אל תחשוב, כי יעלה בידך לשכוח את יצחק ולהסיח את דעתך ממנו. כל ימך תהרהר בו. אני מעוניין בבנך אשר אהבת ותאהב לעולם. לילות של נדודי שינה תבלה ותחטט בפצעיך הנפשיים. מתוך שנתך תקרא ליצחק וכשתיקץ תמצא אוהלך שומם ועזוב. חיידך ייהפכו לשרשרת ארוכה של יסורי הנפש. ובכל זאת אני תובע את הקרבן הזה. מובן, שסופה של החווייה, ששרשה סבל וחרדה, הוא גיל עולמים. בשעה שהסיר אברהם את בנו מעל המזבח על פי פקודתו של המלאך, נהפך הסבל לשמחת עולם והחרדה – לאושר נצחי. תחילתה של פעולת הדת היא הקרבת העצמות וסופה – מציאת העצמות. ברם אי אפשר לאדם למצוא את עצמו מבלי שיקריב את עצמו עובר למציאה. אין האדם מוצא אלא מה שנאבד לו, ואין יש זוכה בשום דבר משלו אם אותו דבר לא הופקע מבעלותו ורשותו קודם לזכיה. אמנם התורה הבטיחה גם אושר זמני-ממשי למקיימי מצוותיה. אבל אין הבטחת תועלת זו אלא תופעת לוואי למהותה הנשגבה החודרת הכל ומקיפה הכל של האמונה בא' עולם. תכנית מהות זו היא למעלה מכל הצלחה סופית.

כז) בראשית פרשת וירא פרק כב

(ב) וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךָ אֶת יִחִידְךָ אֲשֶׁר אֲהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לַעֲלֹה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים:
(ג) וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֹקֶר וַיַּחְבֵּשׁ אֶת חֲמורו וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נַעֲרָיו אֹתוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּבְקַע עֲצֵי עֵלֶה וַיִּקֶּם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים:
(ה) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל נַעֲרָיו שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמור וְאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁוֹבָה אֵלֵיכֶם:
בראשית פרשת וירא פרק כא
(יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם אַל יִרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנַּעַר וְעַל אִמָּתְךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שְׂרָה שָׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בִיִּצְחָק יִקְרָא לָךְ זֶרַע:

מתוך: ימי זיכרון - עמ' קנא

מצד אחד היה אברהם אבינו סמל לאדם נושא, לאישיות בבחינת גברא. בכוחות עצמו וביזמתו בלבד הגיע לאמונתו באל היחיד ואחדותו. וכן, כאשר הגיעה השעה להגן על לוט, אירגן אברהם אבינו קבוצה קטנה של ידידים, שבה ניצח את צבאו הרב של כדרלעמר. אלא, אותו הנושא עצמו ידע להפוך עצמו למושא כאשר קיבל את הצו: "קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק... והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך" (שם כב, ב). הוא לא הקשה קושיות כגון: אתמול אמרת לי "כי ביצחק יקרא לך זרע" (שם כא, יב) ועכשיו אתה אומר "קח את בנך...!" הוא לא התאונן על הסתירות שבין ההבטחות שהובטחו לו ולבין צו העקידה שנצטווה זה עתה. אברהם אבינו כל כולו נכנע לרצון העליון, כנאמר: "וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו... ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים" (שם כב, ג). לפנינו כניעה וביטול הרצון, שבאו לידי ביטוי אף בהשתחויה, כנאמר: "ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם" (שם כב, ה).

את מידותיו של אברהם אבינו ירשנו בכל הדורות. קיבלנו את התורה ואת גורלנו ההיסטורי. נכנענו לגורלנו ולאמונתנו, אפילו בזמנים שהכול היו בזים לנו.

כח) בראשית פרשת וירא פרק כב

**(ב) וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנִךְ אֶת יִחִידְךָ אֲשֶׁר אֲהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ
אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים:
(יב) וַיֹּאמֶר אֵל תְּשַׁלַּח יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עֵתָה יִדְעָתִי
כִּי יִרְא אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא חֲשַׁבְתָּ אֶת בְּנִךְ אֶת יִחִידְךָ מִמֶּנִּי:**

מתוך: ימי זיכרון - עמ' קצה-קצז

העקידה

מהו הקשר בין הקרבן ובין הברכה? בנקודה זו עלינו לעיין במקצת בענייני של הקרבן בכלל. לאיוו תכלית דרשה התורה מן האדם להביא קרבנות? וכי צריך רבש"ע מתנות ומנחות מאת המקריב? הנביא מיכה כבר שאל שאלה זו: "הירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן, האתן בכורי פשעי, פרי בטני חטאת נפשו" (ו, ז) – בוודאי שלא! מה ה' דורש שעה שהוא קורא לאברהם ומצווה עליו: "קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המריה והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך" (בראשית כב, ב). אין ה' דורש מן האדם אלא שיוכיח את יכולתו לתת ולא רק לקחת, את כוחו להיפרד מן היקר והחשוב לו ביותר, ולו רק לזמן קצר. הקב"ה דורש מן האדם, שיתן מן ההווה שלו למען העתיד, שלא יחיה למען עצמו בלבד. הנותן הגדול בעולם כולו הוא רבש"ע בעצמו, הוא נותן ואינו מקבל. האדם מוכרח להיות מקבל, מפני שהוא צריך לאחרים ותלוי בהם. בכל זאת חייב האדם לפתח בקרבו את כשרון הנתינה. ישנם אנשים שאינם מסוגלים לכך, ובכל ימי חייהם אינם אלא מקבלים ונמצאים ברמה מוסרית נמוכה ביותר. אסור לו לאדם לשכוח, שאין הוא בעל הבית בעולמו, ושאין שום דבר שייך לו ממש.

אנו אומרים בסליחות: "הנשמה לך והגוף שלך" – צריך האדם לדעת תמיד, שהוא חייב לתת מכל מה שנמצא ברשותו, לא רק את חפציו הממשיים, אלא אף את דעתו ורגשותיו וכל נשמתו. ויש שרבש"ע דורש מן האדם דווקא את היקר, החביב עליו ביותר. אברהם אבינו היה מוכרח להקריב "חסד" במובן הנעלה ביותר של המושג. נטעה אם נאמר, שהעקידה עצמה לא נתקיימה כלל בפועל, חס ושלום! אברהם אבן הקריב את יצחק ומסרו להקב"ה. מאותו רגע שאמר לו הקב"ה: "קח נא את בנך... והעלהו שם לעולה" – לא נמצא יצחק עוד ברשותו של אברהם אלא ברשותו של הקב"ה. אברהם עצמו ראה את יצחק כאילו כבר הועלה לעולה ונפרד ממנו לאלתר. וכאשר שם אברהם את יצחק על גבי המזבח, "ויעקד את יצחק בנו" – כאילו הטיל על המזבח בן אחר וכאילו יצחק בנו כבר

נעקד ונפטר מן העולם. העקידה הוצאה אל הפועל על כל פרטיה. כאשר אמר לו המלאך לאברהם "אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה" – כאילו נולד יצחק בנו מחדש. הבן הקודם שנעקד – כבר הוקרב. כמה משמעותי הוא הדבר, שהמלאך לא אמר לאברהם "אל תשלח ידך אל בנך", כי אם – "אל תשלח ידך אל הנער", כאילו אומר: זהו נער חדש שאני נותן לך. הפלא של קבלת בן – "והי' פקד את שרה... ותאמר שרה צחק עשה לי אלהים, כל השמע יצחק ליי" – חוזר כאן על עצמו.

קרבן משמעו גם לתת וגם לקחת חזרה מבורא העולם; רבש"ע מחזיר לו לאדם בעין יפה, הן בכמות והן באיכות, יותר ממה שהאדם נתן לו. "והי' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו, ויסיף ה' את כל אשר לאיוב למשנה" (איוב מב, י) – כפליים ברכוש וכפליים ביופי ובחן, כפליים בכבוד נתן הקב"ה לאיוב לאחר שהביא לפניו קרבנותיו. מובטח כי יצחק החדש, שהוריד אברהם מעל גבי המזבח, היה נאה יותר, גדול וקדוש יותר מאשר יצחק הראשון, שאותו העלה עליו לעולה. "והעלהו שם לעולה" משמעו: רוממהו במעלת הקדושה והגדלות – כמאמרם (בראשית רבה נ, יז): לא אמרתי לך "שחטהו" אלא "העלהו" – וזוהי הברכה שלאחר מעשה העקידה. אנו מתפללים ומבקשים: "רצה ה' אלהינו בעמך ישראל ובתפילתם... ואישי ישראל ותפילתם באהבה תקבל ברצון" – שהקב"ה יחזיר לנו הכול למשנה.

הנושא המרכזי של ברכת השבועה: "כי בך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים" – משמעה: אני אחזיר לכם הכל בכפליים, שתהיו טובים ונאים יותר.

ראש השנה הוא לא רק יום הברית וההתדבקות בדורות, אלא אף יום של חסד, קרבן ושבועה, ויום של קבלת הכל למשנה בחזרה. כל יסורינו ואכזבותינו וחרדותינו ייזכרו לטובה ויתקבלו כעולה וכקרבן. כל מה שנאמר "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חודשכם ותקעתם בחצצרות על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם (במדבר י, י) – יחזור עלינו. המשך עבודת הקודש של המסורה והקבלה, הבאת קרבנותינו למען העתיד, תוך שמחת נפש עצומה, וחגיגת היום הטוב של "ויסיף ה' את כל אשר לאיוב למשנה".

כט) בראשית פרשת וירא פרק כב

(ג) וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר וַיַּחְבֹּשׁ אֶת חַמְרוֹ וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נַעֲרָיו אֹתוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּבְקַע עֲצֵי עֵלֶּה וַיִּקֶּם וַיַּלְךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹקִים:
(ה) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל נַעֲרָיו שְׁבוּ לִכְּמֹה פֹה עִם הַחֲמוֹר וְאַנִּי וְהַנַּעַר נִלְכְּהָ עַד פֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁוֹבָה אֵלֵיכֶם:
(יא) וַיִּקְרָא אֵלָיו מִלֵּאךְ ה' מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הַגִּבִּי:
(יד) וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יִרְאָה אֲשֶׁר וַיֹּאמֶר הַיּוֹם בְּהַר ה' יִרְאָה:

מתוך: עמודו של עולם – עמ' עו-עח

הבה ונבחן כמה פסוקים מסיפור העקידה. "והאלהים נסה את אברהם" (בראשית כב, א). "וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים" (שם, פסוק ג). אברהם אמר לבנו כי "האלהים יראה לו השה לעלה" (פסוק ח). "ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים... וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחט את בנו, ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים..." (פסוקים ט-יא). המלאך אומר לאברהם כי "עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה" (פסוק יב). "וישא אברהם את עיניו... ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה" (פסוקים יג-יד). "ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים" (פסוק טו). מדוע משתנים השמות במהלך הסיפור?

"אלהים" הוא תמיד מידת הדין – צדק מוחלט, בלא מחילה, בלא רחמים, בלא חסד. כל עוד הצדק המוחלט גובר ומידת הדין מושלת בעולם, אין לאדם שום תחליף לקרבן, ועליו להקריב את עצמו. לדידו של אברהם, כמוכּוּן, היה זה קשה הרבה יותר להקריב את בנו מאשר את עצמו. ואכן, האלהים דרש את יצחק משום שהיה יקר בעיני אברהם יותר מאשר חייו שלו. יכולים אנו לדמות את תחושת הבדידות והחורבן שנפלה על אברהם. הוא ידע כי בררנו חזרה לא יימצא יצחק בצדו. הוא ידע כי תהיה זו הדרך האחרונה שבה הם פוסעים יחדיו. בעוד כמה ימים ייעלם יצחק ואברהם ימשיך ללכת בנפו. לא עוד אחווה, לא עוד ילד קטן בבית, לא עוד צחוק, לא עוד הנאה ולא עוד שמחה. ידיעה זו הייתה הקרבן והדבר היה לאלהים לרצון. כאשר קרב אברהם אל המזבח, אמר ה': כעת די לי בתחליף, בסמל, משום שכבר ויתרת על בנך. "וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו" (שם, פסוק יג). בהקשר זה בא לעולם הרעיון ברבר התחליף לקרבן. השם "אלהים" הוחלף בשם הויה.

אברהם היה "ירא אלהים", כאשר יחסיו עם האלהים התבססו על הצדק המוחלט, על כניעה מלאה, כאשר האלהים דרש ממנו לוותר על המיטב שעמד לרשותו. קל להיות "ירא ה'" כאשר הוא נוהג עמך באהבה, צדקה וטוב לב, כאשר הוא פורש עליך נועם וחיבה, כרחם אב על בנו. אך קשה עד מאוד להיות "ירא אלהים", כאשר הוא מתייחס אל האדם במידת הדין, כאשר עליך לוותר על הכול ולהודות לו על הסבל והמצוקה. "כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני" (שם, פסוק יב).

להלן, בחומש שמות אנחנו קוראים: "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם" (שם ו, ג). לגבי אברהם לא גיליתי את מידת הרחמים; קפדן עד מאוד הייתי עמו, ניסיתי אותו פעמים כה רבות ותבעתי ממנו את בנו שלו. לא התגליתי אל אברהם מן ההתחלה כאל רחום וחנון, המלא בחסד, טוב לב וצדקה, עד שאיננו רוצה לדווש דבר מן האדם. ארבא, דרשתי ממנו את הכול.

אברהם בנה מזבח "לה' הנראה אליו". אכן, היה זה ה' שהנחה אותו בררנו, אך אברהם חפס אותו לא כה' אלא כמלך הצדק. לאל קפדן ותובעני זה, "הנראה אליו", בנה אברהם מזבח. אברהם לא הקריב בעל חיים, משום ש"הנראה אליו" דחה קרבן של בעלי חיים. קרבן כזה הוא רק תחליף לקרבן האמתי, ולשם כך אנו יוקדים להיתר מיוחד מן האלהים – כאשר הוא משנה את שמו מ"אלהים" לשם הויה. כאשר אברהם הגיע לארץ ישראל, האלהים הנחה אותו בררנו והתייחס אליו לא בשם הויה אלא בשם "אלהים". אברהם לא הגיש קרבן משום שידע מה כאמת הוא אמור לעשות. הוא חזה שציווי הקב"ה ידרוש ממנו להקריב את עצמו על גבי המזבח. והצו הגיע בסופו של דבר: אברהם איננו צריך להעלות את עצמו על המזבח. הריישה הייתה קשה הרבה יותר, רדישה שכמעט ואי אפשר לציית לה – להקריב את בנו יחידו. בלי שם הויה כל הקרבנות מחייבים את הקרבן האולטימטיבי. זה הוא הסוד הנרמז במילים "הנראה אליו".

ל) בראשית פרשת וירא פרק כב
(ד) ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק:

מתוך: ימי זיכרון - עמ' קכז

האדם צריך להשתמש בכוחה של הדעת והחכמה שבראש, בצירוף עם החכמה שבלב, כדי שיוכל להתעמק בכל תופעה שהיא. השטחיות – הוא אחד העוונות הגדולים ביותר. זהו באמת חטא של עבודה זרה.

אברהם אבינו היה הראשון שידע להתעמק ולהפעיל את הכישרון של "וישא... את עיניו וירא את המקום מרחוק" (בראשית כב, ד). הוא לא מצא סיפוק בחיצוניותו של דבר אלא חדר לפנימיות; הוא מצא יופי במקום שאחרים ראו רק הרים ומדבריות, ולהיפך – הבחין בגסות ובכינוניות במקומות שהמתבוננים הממוצעים דימו לראות דברים יפים ביותר. אברהם אבינו שבר את העבודה הזרה. התשובה משולה לטבילה: "מקוה ישראל הי' (ירמיה יז, יג) – מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל" (יומא פה ע"ב). התשובה – משמעותה הכרה, העמקה. אין האדם מסתפק בהתבוננות על פני השטח של מיי־הדעת, כי אם משליך עצמו לתוכם, כדי לגלות את האמת. התשובה – פירושה דעת העולם ודעת עצמו.

לא) בראשית פרשת וירא פרק כב
(ה) ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור
ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם:

מתוך: חמש דרשות [מהדורה א] – עמ' כט-לא

שבו לכם פה עם החמור

במה התבטא הקרבן, שהביא אברהם על מזבח העקדה? התשובה הרגילה היא, כי הקרבן היה בזה, שאברהם היה מוכן להקריב את יצחק. נכון, בודאי; אולם נדמה לי, כי נוסף על יצחק הקריב אברהם עוד משהו: את יחסי הידידות שלו עם מכרים וחברים, איתם שיתף פעולה במשך הרבה שנים בשטחים שונים. אותו דבר הוא כבר עשה כאשר הלך מארצו ממולדתו ומבית אביו. אברהם היה מוכן על ידי העקדה לקפח לא רק את יצחק, אלא את כל מכריו וחבריו ולהיגרש מהחברה. כשאנו לומדים את פרשת העקדה, נתקלים אנו בפרט מזור. הקב"ה אמר לאברהם: „קח גא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המוריה“. למחרת קם אברהם בבוקר ויצא לדרכו: „וישכם אברהם בבוקר ויחבש את חמורו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים“. כנראה, שאברהם לא רצה ללכת לבדו; הוא לקח אתו שני ידידים קרובים כמלווים: אחד היה, לפי מסורת חז"ל, בנו ישמעאל, והשני – מנהל משקו המסור, אליעזר. בכל זאת, לומדים אנו מן הפרשה, כי כאשר התקרב אברהם אל הר המוריה: „ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק“, פירק את החברה וצוה על שני נעריו לעצור: „ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם“.

נשאלת השאלה: אם אברהם לא רצה כי שני נעריו יהיו נוכחים בשעת העקדה, למה לקח אותם בכלל? שנית, מדוע צוה עליהם להמתין לו וליצחק – „שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה“?

נדמה לי, כי בצוואת אברהם כלולה השקפת עולם שלימה בנוגע ליחסיו אל יהודים שאינם שומרי מצוות. יחסו של אברהם לנעריו היה מיוחד במינו: הוא לא היה מושתת על פרישה גמורה. הדרך אל הר המוריה ארוכה היא ומתפתלת בין הרים ובתוך עמקים, מלאה נחשים ועקרבים וכנענים פרועים, שארבו לאברהם וליצחק. כדי שאברהם יוכל להגיע בשלום אל הר המוריה, כדי שיוכל לקדש את ההר השומם ולקרוא לו „ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה“, היה זקוק לעזרה אף מישמעאל ומאליעזר, שלא דוקא הודהו עם אמונתו בקדושה ולא הבינו את מסירת הנפש בה עבד אברהם את הקב"ה. אולם, ברצון או שלא ברצון, שיתפו פעולה עם אברהם וליוו אותו אל הר המוריה. „וישכם אברהם בבוקר ויחבש את חמורו ויקח את שני נעריו אתו“. לו היה אברהם אבינו נוקט בשיטת הפרישה והיה יוצא לדרך לבדו, – מי יודע אם היה מגיע „אל המקום אשר אמר לו האלהים“. אברהם הנערים הלכו כבדת ארץ ניכרת יחדיו, אולם כשתגיעו למקום מסוים בדרך אל הר המוריה, נתפרקה החבורה ואברהם נסרד משני הנערים באמרו אליהם: „שבו לכם פה עם החמור“; הלאה אי-אפשר לכם ללוות אותנו; מכאן אני נשאר עם יצחק לבדי. תודתי נתונה לכם על חברתכם עד הנה, על עזרתכם ותמיכתכם, אולם מכאן ואילך אין אנו עוד שותפים, מרגע זה הסיסמה שלי היא פרישה: „שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה“. אמנם, אני מאמין, כי יבוא יום ואתם תבינו אותי לגמרי וכולנו נהיה לאגודה אחת, „ונשובה אליכם“. אולם הרגע המאושר עוד רחוק מאתנו. לפיכך, שלום לכם ויישר כחכם. פתאום הפכו אברהם ויצחק בודדים, אשר ביקשו את מלוויהם להמתין להם, מפני שיום ההתגלות בא יבוא ואז תתגשם כליל שאיפת האחדות.

לב) בראשית פרשת וירא פרק כב
(ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹקִים יְרָאָה לֹא הִשָּׂה לְעֵלְיָהּ בְּנֵי וַיִּלְכּוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו:
(יט) וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו וַיִּקְמוּ וַיִּלְכּוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שֶׁבַע
וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בְּבֵאֵר שֶׁבַע: פ

מתוך: עמודו של עולם – עמ' קפז-קפז

יצחק

סיפור העקידה עיצב ליצחק אישיות חדשה, נפש חדשה, ויצר מציאות חדשה של ברית. האחדות שב"וילכו שניהם יחדו" (בראשית כב, ח) אברה. שתי האידאות שכל אחד משניהם ייצג בנפרד לא התאחדו זו עם זו. במקום זאת החלו פעילויותיהם לסתור אחת את רעותה. אברהם סימל את החסד, אותה אהבה שופעת הגואה כנהר בימי האביב ומציפה את סביבותיו. אברהם ביקש לגייר את האנושות כולה. הוא התייחס אל העולם כולו. הוא ישב בשולי דרך המלך והמתין לעוברי אורח; הוא הביא את תורתו המוסרית אל בני האדם וביקש לגייר את הכול. יצחק סימל את הגבורה, הגבלה עצמית והתרכזות בעצמי, מעשי גבורה ונסיגה. עם סיפור העקידה החליף הניגוד את ההשלמה, המתיחות באה במקומה של תחושת היחד. "וישב אברהם אל נעריו" (בראשית כב, יט), אך יצחק שייך היה לעולם משלו. מעתה הם נעו לאורך שתי דרכים נפרדות. יצחק לא שב לבאר שבע; הוא נע לכיוון יעד אחר, עמוס במשימה אחרת. אכן עזרא (בראשית יב, יט) אומר על יצחק "כי הוא ברשותו".

יצחק הוא דמות עלומה. התנ"ך אופף אותו בענן של מסתורין ולא מגלה לנו רבות על חייו. רק שני אירועים נרשמו בו, ישיבתו בגרר (המקום שבו התקיים הסכסוך סביב הבארות) וחלקו בסיפור העימות בין יעקב לעשו. גם בשני אירועים אלו, נראה יצחק יותר כדמות סבילה מאשר פעילה. בעוד שהתורה מקדישה כמעט שלוש פרשיות לאברהם ועוד כמה אחרות ליעקב, הוא מתאר את יצחק רק בפרשה אחת. המקובלים ניסו להסביר עובדה זו, כדרכם, תוך שימוש בסמליות המיסטית. אברהם מייצג את חסד ואילו יעקב את תפארת. שני אלה, במידת מה, נגישים לאדם וניתנים לתפיסה. בימים של טובה, האדם נפגש ביפה ובהגיוני. הוא חש בצעדיו של האֱלֹהִים בעולם הטבע כמו גם בהיסטוריה. בימים שכאלה, גם האדם הפשוט חוזה באֱלֹהִים. אברהם ויעקב הצטיינו במה שנוגע לפתיחותם ולפשטות הליכותיהם. יצחק מסמל את ההיבט של הפחד (מידת הדין |ראו הרמב"ן בראשית לא, מב|) והגבורה (חיים של הקרבה הרואית). מצד היבט זה של גבורה מתגלה האֱלֹהִים לאלו הניצבים נוכח הרוע והסבל, וחיים חיים של ייסורים. לעיתים מתקשר האֱלֹהִים עם האדם כאשר המרחק ביניהם הוא אינסופי והדרו של האֱלֹהִים עטוף במסתורין בלתי חדיר. יצחק מייצג סוג כזה של התגלות; על כן סיפור חייו הוא סיפור מלא מסתורין.

לד) בראשית פרשת וירא פרק כב
 (יב) וַיֹּאמֶר אֵל תְּשַׁלַּח יָדְךָ אֶל הַנְּעָר וְאֵל תַּעַשׂ לוֹ מֵאוּמָה כִּי עֵתָה יִדְעָתִי כִּי יִרְא אֱלֹקִים אֶתָּה וְלֹא חֲשַׁבְתָּ אֶת בְּנֶךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי:
 (יג) וַיֵּשֶׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה אֵיל אַחֵר נֹאחֵז בְּסַבֵּךְ בְּקִרְבּוֹ וַיִּלַּךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה תַּחַת בְּנוֹ:

מתוך: איש על העדה – עמ' שי-שיא

עקדת יצחק היא דוגמא מופתית של עבודת א־להים מתוך הקרבה. חכמי המדרש החזיקו ברעה כי בשעה שהא־להים ציווה על אברהם לקחת את בנו ולהעלותו על אחד ההרים, לא התכוון שיביא לפניו קרבן פיסו של דם, בשד ושומן שרוף. כל שרצה הוא שאברהם ינטוש את בנו, שעליו הרעיף אהבה אשר הרסה את כל המחיצות המבדילות בין שני בני אדם נפרדים ואיחדה אותם לקיום משותף אחד. הוא ביקש שאברהם יזנח את כל היומרות שבכושנות, את כל התביעות לאחדות ולוהות ואת כל התקוות להנצחה-עצמית ולאלמותיות באמצעות יצחק, וישיב אותו למי שהוא שייך לו. קרבן זה לא היה צריך להתבטא בחיסולו הפיסי של יצחק, לא בהפרדת הילד מהוריו ואף לא בהקרשת יצחק לריבונו של עולם במסגרת עבודת המקדש, בדרך המבשרת את השאלת שמואל בידי חנה לה', אלא בנסיגה הרוחנית של אב המתרחק מבנו לתקופה קצרה. אברהם צריך היה לנתק עצמו לזמן מה ממעורבותו הרגשית עם יורשו ובנו. אברהם ביצע פעולה זו של נסיגה. ויצחק הושב לו. מתנה חדשה הוענקה לאברהם, או אם לדייק יותר, משמורת חדשה הופקדה בידו בהר המוריה.

לג) בראשית פרשת וירא פרק כב

(י) וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמֵּאֲבָלֶת לְשַׁחֵט אֶת בְּנוֹ:
 (יא) וַיִּקְרָא אֵלָיו מִלֵּאךְ ה' מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הַנְּבִי:

(יב) וַיֹּאמֶר אֵל תְּשַׁלַּח יָדְךָ אֶל הַנְּעָר וְאֵל תַּעַשׂ לוֹ מֵאוּמָה כִּי עֵתָה יִדְעָתִי כִּי יִרְא אֱלֹקִים אֶתָּה וְלֹא חֲשַׁבְתָּ אֶת בְּנֶךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי:
 (יג) וַיֵּשֶׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה אֵיל אַחֵר נֹאחֵז בְּסַבֵּךְ בְּקִרְבּוֹ וַיִּלַּךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה תַּחַת בְּנוֹ:

מתוך: ברכת יצחק – עמ' כד

אפרו של יצחק

שיגרת המחשבה היא שכיון שלבסוף ניצול יצחק מהעקידה, ולעולם לא נתקיימה העקידה בפועל, ומעולם לא נתכוון הקב"ה שאברהם ממש יקריב את יצחק. אבל שמעתי ממו"ר הגרי"ד הלוי סולובייצ'יק זצ"ל שזו טעות, ויצחק כן נקרב על המזבח, שהיצחק שעלה על המזבח אינו אותו יצחק שירד מן המזבח, ובמחשבתו באמת היתה עקידה. וזהו מה שאמרו חז"ל (תו"כ שסח) שאפרו של יצחק צבור ומונח על המזבח [ולכן לא נאמר גבי יצחק זכירה, עיין רש"י (ויקרא כו, מב, ד"ה וזכרת)]*.

מתוך: איש ההלכה גלוי ונסתר – עמ' רנד

למדנו את דברי רש"י בפרשת התוכחה של תורת כוהנים: "ולמה לא נאמרה זכירה ביצחק ז" – אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח" (רש"י ויקרא כו, מב). האיל הוקרב, אבל יצחק התלבש בצורתו והוא קרב עימדו. צו העקידה לא בוטל על ידי הקב"ה. כששלח את מלאכו להזהיר את אברהם שלא לשלוח את ידו אל הנער, כבר גמר אברהם את פעולת ההקרבה. נסתיימה היא במילואה בשעה שאחז במאכלת. הדראמה ההיצונית נשתנתה, הדראמה הפנימית בעינה עומדת. יצחק עקוד על גבי המזבח, נהפך לאיל, יצחק – איך נשחט, דמו נזרק, גופו נשרף, אפרו צבור בהר המוריה לדורות.

* ויקרא כו, מב

וְזָכַרְתִּי אֶת-בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאָף אֶת-בְּרִיתִי יִצְחָק וְאָף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזָכֹר וְהָאָרֶץ אֲזָכֹר:

לה) בראשית פרשת וירא פרק כב
(יג) וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו
וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו:

מתוך: ימי זיכרון - עמ' קסב

לו) בראשית פרשת וירא פרק כב
(כ) ויהי אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר
הנה ילדה מלכה גם הוא בנים לנחור אחיך:

מתוך: ברכת יצחק - עמ' כב

לידת בני נחור כחלק מנסיון העקידה

ויהי אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גם
היא בנים לנחור אחיך (כב, כ)

שמעתי ממנו"ר מרן הגר"ד סולובייצ'יק זצ"ל שגם זה הוא חלק מהנסיון של
העקידה. שהרי היה יכול אברהם אבינו להרהר בלבו: 'לי יש רק בן אחד, יצחק,
שהבטיח ה' לי "כי ביצחק יקרא לך זרע", והוא נולד לעת זקנותי, בקושי רב, אחרי
הבטחה מהקב"ה; ולאחי נחור, נולדו שנים עשר בנים בקלות רבה, ללא צורך
בהבטחה' - אבל אברהם לא הרהר בזה. ולכן בקריאת התורה של ר"ה נכללו פסוקים
אלו, כיון שגם ענין זה הוא חלק מנסיון העקידה.

"וישא אברהם את עיניו" - אחר העקידה החלו כמה קושיות להציק
לאברהם אבינו: על שום מה עלי להביא כל הזמן קרבנות ולעמוד תמיד
בכל הניסיונות המרים האלה! למה נשתנית מאחי נחור ואשתו מילכה,
שנולדו להם כל כך הרבה בנים בלי ייסורים וציפיות ממושכות ודפיקות
לב, בלי הובלת בן יחיד לאמו לעקידה! שמא אינני ישר ועלי לילך בדרך
אחרת, חדשה!! "וירא והנה איל אחר" - ראה איל, המסמל אותו ואת
בנו, שביקש לשנות את מעמדו לאחר, להשתחרר מלטעון על גביו שום
משא ואחריות. האם יהיה האיל הזה מאושר, משוחרר ופטור מכל עול?
לאו דווקא: "נאחז בסבך בקרניו" - האיל מסתבך אף הוא בגורלו
ההיסטורי, בבדידות פוליטית באותו הגורל של העברים - של כל העולם
מעבר אחד והוא מעבר אחד.

אין האיל מסוגל להתחמק ולברוח מ"אתה נגלית בענן כבודך על עם
קדשך לדבר עמם" - ממעמד גילוי שכינה בהר סיני, ולא מ"אתה זוכר
מעשה עולם", ולא מברית בין הבתרים: "כי גר יהיה זרעך בארץ לא
להם"; מברית העקידה על הר המוריה לא ישתחרר לעולם, אלא יהא
סבוך ומקושר בו לעדי עד. בבריתות אלה מלכות ה' היא מוחלטת.

"ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו" - לכן הבין אברהם, שמוטב ללכת
אל המזבח מתוך רצון חופשי; גורלו ברור לו: היהדות היא מורשה כבירה.
אין זה מן הדברים הפשוטים והקלים לחיות על פי התורה והמצוות,
ומוכרחים לוותר למענם על הרבה דברים ולהביא קרבנות - קטנים
וגדולים: